Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 22 (12112) | 1983 чылдың январь 27, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 3 көп.

Кыштаглаашкынның чедиишкини быжыг сагылга-чурумдан, организастыг чоруктан хамааржыр

КАТТЫЖАР МЕН

Малчынга сөс

Бистиң «Енисей» совхоз шээр малының баш саны-биле улуг-ла макталып шыдавас, дөрт муң хире хойлуг ажыл-агый болгай. Кижи бодап көөрге, бо хире улуг, сайзыраңгай, машина-техника-биле хандыртынган ажыл-агый эвээш хоюн четчир чем-биле хандырып, кажаа-хораазын, турлаг-кыштаан септеп, малчыннарга таарымчалыг байдалды тургузуп болгу дег. Ынчалза-даа чыл санында хөй мал хорап, көргүзүглеривис өспейн, харын куду бадып турар-дыр. Моон чылдагааны чүдел?

Бо совхозка хой малдаа-ла ам 14 чыл болдум. Ооң иштинде кандыг бергелерни ажып эртпээн дээр. Четпестер-даа турган, чажыргаш чоор. Чоорту арга-дуржулга улгадып, ажылымга ижиге бердим. Сөөлгү үеде бүгү совхозта байдалды сонуургап, хойжу эш-өөрүм дээш сагыш човап, чамдык берге фактыларны сайгарып бодап орар апардым. Чогум кол-ла «аскап» турар бергедээшкиннеривис чүдел? Бо айтырыг өске ажыл-агыйларда эш-өөрнү база дүвүредип турар чүве-дир.

Тандыда «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң хойжузу, Ленин орденниң эдилекчизи И. П. Сафоновтуң санал-бодалын чоокта чаа «Шында» номчудум. Ооң «Хамык ужур — сагылга-чурумнуң четпезинде» дээри дыка-ла шын-дыр. Хүлээнген ижинге ээ-харыысалга чок, чонунуң байлаан камгалаар, кадагалаар туржук, ону чок кылып, узуткап, үрегдеп азы самчыгдап чоруур кижилер бистиң аравыста ам-даа бар-дыр. Олар-биле эптеш чок болуп, демиселди күштелдирер херек. Сагылга-чурумну быжыглаар дизе, шынап-ла, кижи бүрүзүнүң бот-харыысалгазын улгаттырар апаар. Ажылчыннар аразында арагалаар, ажыл шагы үзер, планныг онаалдаларын күүсетпес, чалгаа кижилерни шүгүмчүлээр сойгалаар, хемчээп алыр апаар. Ол кончуг шын. Ынчалза-даа өске айтырыг база бар. Ажыл-агыйның специалистери, удуртукчулары арагачы кижини биле тура-ла, чүге харыысалгалыг ажылга киирип турарыл?

Кадрлар айтырыын чедир шиитпирлевейн турарывыс база-ла сагылга-чурумну хажыдып турарывыс ол-дур. Амгы аныяк өскенин мал ажылынче хаара тудуп, эвилелдеп шыдавайн турар бис. Шынап-ла харын, хып дээн аныяк оолдар, кыстар суурда ажыл чок «дыштанып», ада-иезинге азырадып олурар-дыр. Олар ол дээш ыятпас-даа, чүге дээрге олардан негевес, кичээнгей салбас, тоовас-тыр бис. Ынчангаш коммунистиг мөзү-шынарның норма-чижээнге таарышпас, маңгыс-талчак амыдыралдыг ийи-чаңгыс өөдежок кижилерни амдажыдып турарывыс ол-дур.

Эрткен чылын совхозтуң төлевири-биле дээди эртем чедирип, доостуруп алган мал эмчивис «Кадайымга бо чер таарышпас-тыр» дээш могадып, ажылын каггаш, Бии-Хем районче чоруй барган. А совхоз чугула, херек специалист чок арткан. Мал эмчизи чокта, мал-маган аарып, олуп, хорап турар. Ол аныяк кижи акша-төгерик-биле хандырып, эртемге чедирип каан совхозун, чаңгыс чер чурттугларын бодавайн, болуун хууда ажыын бодап, ажылын каггаш, чоруй барган-дыр. Совхоз дирекциязы былдамыш, туруш чок эвес, а төрээн ажыл-агыйынга, чонунга бердинген, бүзүрелдиг оолдар, кыстарны өөредип чорудар болза эки деп бодаар мен.

Б.-Х. КАЖИН.
Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны.

ОРГАНИЗАСТЫГ

Эки ажылдаан тудум-на, чурттаавыс улам эки болур дээрзин бистиң «Мөрен» совхозтуң № 3 хойжу бригадазының малчыннары хандыр билип, 1983 чылдың планнарын чедиишкинниг күүседири-биле кыштаглаашкынны организастыг чорудуп турар. Бригадада 16 кодан бар, оларның 9-у төрүүр.

Ам бо хүннерде бригаданың төрүүр коданнарында хой оолдаашкыны массалыы-биле эгелээн. Хойжулар Марсуу Учурал, Черлик-оол Оюн, Орус-оол Намдал оларның коданнарында эң хөй оолдаан. Чаш төл онча.

Кодан бүрүзүнде мал чеми четчир, Сакманчылар-биле долу хандыртынган. Хойларны чылыг суг-биле суггарып турар.

Ч. САДИ,
хойжу.

МАССАЛЫГ ЭГЕЛЭЭН

Бай-Тайга районда «Кара-Хөл» совхозтуң хойжулары кыштаглаашкынны организастыг эрттирер, малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алыр, мал ажылының продуктуларын көвүдедир талазы-биле «Чыраа-Бажы» болгаш «Саян» совхозтарының ажыл-ишчилериниң үндүрген кыйгырыгларын деткип, эрес-кежээ ажылдап турар.

Бо чылын совхозтуң девискээринде хар чуга, соок эвес. Малдың күш-шыдалы эки. Сукпактың болгаш Деле-Хөлдүң хойжу бригадаларында 2161 хой төрээн, оларның чаш төлү онча-менди доругуп турар. Төрээн хойларга немелде чемни, чаш хураганнарның эки өзүп-доругарынга дузалаар, янзы-бүрү аарыглардан оларны камгалаар сорулга-биле шиви будуун хөндектеп, сула-биле холуп берип турар. Кодан бүрүзүнге шиви будуун үзүктелиишкин чокка хандырарын совхозтуң дирекциязы эки организастаан.

Совхозтуң хойжулары хойнуң баш санын өстүрер, оол чаш төлүн бүрүн менди камгалап алыр дээш бедик туралыг ажылдап, төрүүр 100 хойга онааштыр 95-100 чедир хураганны камгалап алыры-биле социалистиг хүлээлгени алганнар. С.С.Дамбаның коданында 202, Х.У.Калан-оолда 168, Х.К.Дажыда 189 хой төрээн болгаш оларның хураганнары онча-менди камгалап алдынган. Ниитизи-биле төрүүр кодан бүрүзүнде хойнуң оолдаашкыны массалыы-биле эгелээн.

Хой болгаш өшкү, бригадаларында кодан бүрүзүнде суг кудар доскаарларны чылыглап тургускан болгаш суг сөөртүр машиналарны ында быжыглаан. Суг хандырылгазы эки.

Совхозтуң дирекциязы, ында партия организациязы малчыннарның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургускан болгаш хүн бүрү чогуур кичээнгейни олче угландырган. Малчыннарга хүн бүрү негеттинип келир чүүлдерни кодан бүрүзүнге сөөртүп чедирери-биле бригада бүрүзүнге тускай машиналарны быжыглап берген.

Малчыннарның экономиктиг болгаш зооветеринарлыг өөредилгезин бригадалар төптеринге ай санында совхозтуң тускай эртемниглери организастап эрттирип турар.

Өөредилге болган хүннерде автомагазин болгаш амыдырал хандырылганың комплекстиг пунктузунуң ажылдакчылары чугула херегледин бараанарын болгаш эт-херекселдерни садыглап, оларның чагыгларын хүлээп ап, дараазында эккеп берип турары чаңчылчаан.

Малды хүр-менди кыш ажырар, оларның чаш төлүн бүрүнү-биле камгалап алыр сорулга-биле совхозтуң парткомунуң, кодээ Советтиң күүскомунуң харыысалгалыг ажылдакчыларын болгаш хөй-нииити организацияларын ынаар хаара туткан.

М. ООРЖАК.

КЫШТАГЛАРДА БАЙДАЛ

Бо хүннерде малчыннарның коданнарында шээр мал оолдаашкыны эгелээн. Ол чорук малчыннарга шыңгыы шылгалда дээрзи кымга-даа билдингир. Малдың күш-деңгелин кошкатпас дээш бүгү-ле аргаларны «Дон-Терезин» совхозтуң малчыннары ажыглап турар.

Кодур-Чүрек деп черге Бүрбеш-оол Моңгуш шагдан бээр кыштап келген. Ол — совхозтуң хоочун малчыннарының бирээзи. Ооң кыштаанда кажаа чаа, амгы үениң негелдезинге дүүштүр кылган.

Эрткен ажыл-агый чылында малчын төрүүр чүс башка онааштыр 92 хураганны камгалап ап, бир баштан 1800 грамм дүктү кыргып алыр планын ажыр күүсеткен.

Малчын коданында ам 270 төрүүр хойлуг. Төрээн 200 хоюндан алган 200 хураганы эки өзүп, доругуп турар. Чаш хураганнарны болгаш төрээн хойларны сиген, чарба-биле чемгерип турар.

Беш чылдың өзек чылында Бүрбеш-оол Моңгуш совхозтуң хойжузу Казак-оол Моңгушту социалистиг чарышка кыйгырган, бодунга бедиткен хүлээлгени ап, чүс башка онааштыр 110 хураган, хойдан-на 2 килограмм дүктү кыргып алырын хүлээнген.

— Эрткен чылын база чарыштыг ажылдаан бис. Түңнелинде бүгү көргүзүглер-биле мен тиилекчи болдум — деп, ол чугаалаар болду.

Малчынга дузалажыры-биле үш сакманчыны быжыглаан. Сакманчы аныяктар Галина Моңгуш, Дөгеш-оол Моңгуш, Екатерина Моңгуш төрүттүнген хураганнарны тус-тус хуваажып алган эки өстүрүп турар.

Эрткен чылын малчынның кыштаан электрижиткен.

Ангор өшкү кадарчызы Владимир Ооржак кададында 214 баш дуңгуш өшкүлүг. Ооң өшкүлери январьны сөөлзүредир массалыы-биле оолдап эгелээр. Чамдыктары төрүүр чоокшулап, чемнеп эгелээн.

Кадарчы мурнунда чылдарда хой, инек, сарлык кадарып, сес чыл ажылдаан. Ам ангор өшкү кадарарынче шилчээн. Кадарчының кыштаанда анайларга чылыг кажаа туттунмаан. Ооң уржуундан чаа төрээн анайларны өөнде ажаап турар. Малчынның коданында өшкү суггарар чаңгыс-ла оңчага бар, сиген салыр шагжалар чогундан чер кырынга сиген каап бээр ужурга таваржып турар. Ол мал чеминиң камгалазынга таарымча чок болуп келген.

Ужар-Шадында Демир-оол, Байырмаа Ооржактарның өг-бүлези 254 сергелиг кыштап турар. Сергелер семис, шыырак. Ындыг-даа болза «сергеге сиген бербес» дээш, малчынның кыштаанче сиген сөөртпейн турарынга кадарчылар хомудап турар болдулар. Ийи коданга чаңгыс терге сиген берген, ол хевээр сөөртпестээн. Малчыннарның кайы-даа коданнарында хөмүр-даш дүжүртүнмээн.

Көк-Даг деп черде Далар-оол Сарыглар кыштап турар. Олар 350 анайлыг. Оларның 200-үн түргузу азырап, улугларын одарладып кадарып турар. Мал чеми — сиген, сула четчир. Малчынның кыштаан ийи коданга планнаан. Ында чурттаар ийи бажың бар-даа болза, бирээзин чедир туппаан. Өскезинде эжик, соңга рамалары, печка чок.

Кара-кыс Ооржактың коданында төрүүр 381 хой кыштап турар. Бо хүннерде 130 хой төрээн, хураганнар эки доругуп турар. Чаш хураганнарга чылыг кажааны эки туткан. Кадарчының коданының чоогунда мал одарының курлавырлары четчир.

Айыттынган четпестерни эдер талазы-биле совхозтуң дирекциязы хемчеглерни дарый алыры негеттинип турар.

А. СОДУНАМ.

ЭРТЕМ-ТЕХНИКТИГ НИИТИЛЕЛДЕРНИҢ VI БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ СЪЕЗДИЗИНГЕ

Эртем-техниктиг ниитилелдерниң VI бүгү-эвилел съездизиниң делегаттарынга, улус ажыл-агыйынга эртем-техниктиг депшилгени күш-ажылы болгаш талантызы-биле хандырып турар эртемниң болгаш бүдүрүлгениң бүгү ажылдакчыларынга чүректиң ханызындан изиг байырны Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди чедирип тур. Бүгү совет улус-биле кады эртем-техниктиг ниитилелдер партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май болгаш ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин күүседир дээш идепкейлиг ажылдап турар.

Эртем-техниктиг ниитилелдер хөй миллион совет кижилерни эртем-техниктиг чогаадылгага киириштирбишаан, бодунуң бүгү ажыл-чорудулгазы-биле эртемни бүдүрүлге-биле холбаштырарынга идигни берип турар. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга алдар болдурган социалистиг чарышка ЭТН организацияларының дээштиг киржилгези оларның чогаадыкчы идепкейлииниң тодаргай илергейлээшкини болган.

Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң болгаш ону интенсификастаарының курлавырларын эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринден, эртемниң, техниканың болгаш мурнакчы дуржулганың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге калбаа-биле база дүрген шиңгээдип нептередиринден тыварының чугулазын СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленуму онзалап демдеглээн. Эртемниң, техниканың, мурнакчы технологияның чедиишкиннеринге, бүдүрүлге чорудулгаларын комплекстиг механизастаарынга болгаш автоматчыдарынга, хол-биле кылыр ажылдарны кызырарынга үндезилээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам ыңай бедидер дээш бүгү чонуң демиселинге идепкейлиг киржири ниитилелдерниң эң чугула сорулгазы болуп турар. ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырар талазы-биле ажылга, хамыктың мурнунда кодээ ажыл-агый культураларының дүжүүн бедидеринге, мал ажылының продуктулуун өстүреринге, продукцияның камгалалын болгаш шынарын хандырарынга, кодээге ажыглаар бедик бүдүрүкчүлүг болгаш идегелдиг техниканы тургузарынга ЭТН-ниң организациялары боттарының күжениишкиннерин мөөңнээр ужурлуг.

Чиг-эт, одалга-энергетиктиг болгаш материалдыг өске-даа курлавырларны боттуг болгаш камналгалыг ажыглаар сорулгаларны шиитпирлээринге улуг аргалар ажыттынып турар. Энергияга камналгалыг, эвээш артынчы үндүрер болгаш артынчы үндүрбес камналгалыг технологияларны чогаадып тургузарынче болгаш шиңгээдиринче, бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның материал чарыгдалын кызырарынче, шынарын бедидеринче, эң-не хөй алыс түңнелдерни чедип алырынче эртем-техниктиг хөй-нииттиниң күжениишкиннерин угландырары эргежок чугула.

Эртем-техниктиг ниитилелдерниң хүлээлгези — эргелеп башкарылганы, планнаашкынны, ажыл-агый механизминиң сайзыраңгайжыдар талазы-биле ажылга боттарының салыышкынын киирери, күш-ажылды болгаш бүдүрүлгени эртемге үндезилеп организастаарын шиңгээдип нептередиринге идигни бээри болур. Күш-ажылдың, бүдүрүлгениң болгаш технологияның сагылга-чурумун быжыгдаарынче ниитилелдерниң онза кичээнгейи угланган турар ужурлуг.

Эртем-техниктиг депшилгениң сорулгаларын шиитпирлээринге эгелекчи болгаш идепкейлиг чорукту доктаамал көргүзери, эртем болгаш техниканың чедиишкиннерин практикага нептередиринге хөй-нииити контрольду күштелдирери, 1983 чылда болгаш ниитизи-биле он бирги беш чылда планнарның база социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезин хандырарынга инженерлиг болгаш экономиктиг албаннарның ролюн бедидерин чедип алыры — ЭТН-ниң бүгү кежигүннериниң бедик хүлээлгези-дир.

Чаагай үре-түңнелдиг ажылдаарын эртем-техниктиг ниитилелдерниң VI бүгү-эвилел съездизинге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди күзеп, эртем-техниктиг ниитилелдер ада-чурт эртемниң болгаш техниказының депшилгези дээш, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, коммунистиг тургузуушкунуң өндүр улуг сорулгаларын чедиишкинниг күүседир дээш, улам-на идепкейлиг, улам-на шиитпирлиг демисежир дээрзинге быжыг бүзүрелди илергейлеп тур!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди

ЭРТЕМНИҢ БОЛГАШ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ЭВИЛЕЛИ

Эртем-техниктиг ниитилелдерниң VI бүгү-эвилел съездизи

Совет эртем-техниктиг интеллигенцияның 11 миллион кижилиг отряды беш чыл планның, Аъш-чем программазын амыдыралга чедиишкинниг боттандырар дээш демиселдиң мурнуку одуругларында турар. 24 адырларның эртем-техниктиг ниитилелдериниң 130 эге организацияларының төлээлекчилери ук ниитилелдерниң VI бүгү-эвилел съездизинде январь 25-те чыылган. Бүдүрүлгени сайзыраңгайжыдарынга, эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин улус ажыл-агыйының практиказынга нептередиринге эртемденнерниң, инженерлерниң, техниктерниң, ажылчыннарның улам идепкейлиг киржилгезиниң аргаларын ында чугаалажып турар.

Акы-дуңма социалистиг чурттардан, өске-даа даштыкы күрүнелерден аалчылар, делегейниң чамдык организацияларының төлээлекчилери съездиниң ажылында киржип турар.

Президиумда — эштер В. В. Гришин, В. И. Долгих, Н. И. Рыжков, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, СЭКП ТК-ның килдистер эргелекчилери, министерстволарның болгаш ведомстволарның, хөй-нииити организацияларының удуртукчулары, көскү эртемденнер, бүдүрүлге чаартыкчылары.

СЭКП Төп Комитединиң Политбюрозунуң составын съездиниң хүндүлүг президиумунга улуг сорук кириишкин-биле соңгаан.

СЭКП Төп Комитединиң байырлыг чагаазын съездиниң киржикчилери үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан. Ону СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары В. И. Долгих номчаан.

Отчёт илеткелди ССРЭ-ниң эртем-техниктиг ниитилелдериниң Бүгү-эвилел чөвүлелиниң даргазы академик А. Ю. Ишлинский кылган.

Эртем-техниктиг ниитилелдерниң бешки съездизиниң соонда эрткен беш чыл кол-кол үндезин шинчилелдерге улуг чедиишкиннер-биле демдеглеттинген, ол чорук техникага улуг чаартылгаларга чедирип, чурттуң улус ажыл-агыйының болгаш камгалалының чугула сорулгаларын шиитпирлээринге идиг берген деп, ол демдеглээн.

Ол чедиишкиннерниң тус бүрүзүнде ЭТН-ниң активчилериниң улуг салыышкыны бар. Эртем талазы-биле ажылдап кылыышкыннарны үлетпүрге болгаш кодээ ажыл-агыйга нептередириниң хемчеглерин боттандырарынга ниитилелдерниң ажылы улам идепкейлиг болгаш көскү болур ужурлуг.

Ниитилелдерниң СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң материалдарында илергейлеттинген сорулгаларынга илеткелчи тодаргай доктааган. Ол сорулгалар хамыктың мурнунда бүдүрүлгени улам ыңай автоматчыдары, энергия камнаар технологияларны нептередири, чиг-этти болгаш курлавырларны комплекстиг ажыглаарының методтарын ажылдап кылыры чергелиг айтырыгларга хамааржыр. ЭТН-ниң ажыл-чорудулгазының эң чугула угланыышкыннарының бирээзи Аъш-чем программазын боттандырарынга ниитилелдерниң идепкейлиг киржилгези болур.

Оон соонда ревизия комиссиязының отчёдун дыңнаан. Ону ооң даргазы В. А. Панкратов кылган.

Илеткелдер талазы-биле санал бериишкиннери эгелээн.

Съезд ажылын дүүн уламчылаан.

(СЭТА).

КҮШ-КУЛЬТУРА АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ

Чурттуң күш-культура организацияларының удуртукчулары январь 25-те Москвада эгелээн бүгү-эвилел семинар-чөвүлел хуралында киржип турар. «Күш-культураның болгаш спортту хөгжүдериниң айтырыгларының талазы-биле СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалдарын база СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседириниң талазы-биле күш-культура организацияларының ажылының дугайында» илеткелди ССРЭ-ниң Спорткомитединиң даргазы М. В. Грамов кылган. Массалыг күш-культураның айтырыгларын, чер-черге ажылды сайзыраңгайжыдарының айтырыгларын көрген. Совет спортчуларның салгал курлавырларын кижизидер болгаш мергежилин бедидер, чурттуң спортчу шимчээшкиниң удуртурунуң уг-шиин болгаш аргаларын сайзыраңгайжыдар талазы-биле шиитпирлерни канчаар боттандырып турарын савалдарга шүгүмчүлекчи ёзу-биле анализтеп, харыысалганы, сагылга-чурумну бедидериниң эргежок чугулазын демдеглээн.

Доктаалдарны күүседир дээш профэвилел болгаш күш-культура организацияларының ажылынга ВЦСПС-тиң секретары В. Ф. Богатиков доктааган. Массалыг күш-культура хөгжүлдезинге партийжы удуртулганың айтырыгларының дугайын СЭКП-ниң Пенза обкомунуң секретары Г. В. Максимов чугаалаан.

Чөвүлел хуралдың ажылында СЭКП ТК-ның Пропаганда килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы Н. К. Лучинский, ССРЭ-ниң чырыдыышкын министри М. А. Прокофьев, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ССРЭ-ниң Күрпланының, министерстволарның болгаш ведомстволарның харыысалгалыг ажылдакчылары киржип турар.

(СЭТА).

СОРУЛГАЛАРГА ДҮҮШТҮР

Каяа-даа, кажан-даа быжыг чурум дээш

Бай-Тайга районда «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың ийиги чылында ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга тураскааткан социалистиг хүлээлгезин күүседир дээш багай эвес түңнелдерлиг ажылдаан. Салбыр күрүнеге эът, дүк садар планнарын күүсеткен.

Төрүүр чүс баш малга онааштыр чаш төл көвүдээн. Бир баш хойдан-на 2.1 кг, өшкүден-не 1.2 кг дүк кыргыттынган. Күрүнеге саткан бир баш бода малдың ортумаа-биле дириг деңзизи 317 кг, хойнуң 44 кг, өшкүнүң — 38 кг болган.

Салбырда мал болгаш чер ажылының мурнакчыларының саны чыл келген тудум өзүп турар. Оларга малчыннар Көгел Саая, Бакчай Салчак, Саңдүү Салчак, суггатчы Мелдер Достай, механизатор Сергей Чүлдүм дээш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Кижилерниң ажылдаарынга, чурттаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш салбырда партия организациязы, кодээ Совет боттуг хемчеглерни ап чорудуп турар. Кызыл-Даг суурда ортумак школаның, эмнелге пунктузунуң, харылзаа салбырының магазиниң болгаш чуңар-бажыңның ажылдап турары таарымчалыг.

Мажалык фермазындан эгелээш Кудуктуң хойжу бригадазының малчыннарынга чедир электри чырыы киирттинген. Малчыннар телевизорларны көрүп, электроэнергияны амыдыралынга калбаа-биле ажыглап турар. Ажылчыннар хууда мотоциклдерни, чиик машиналарны садып ап, боттарының хууда дузалал ажыл-агыйын сайзырадып турар.

Ол дугайында чугаа чоокта чаа болуп эрткен салбырның бүгү ажылчы чонунуң хуралынга болган. Аңаа салбыр эргелекчизи М. С. Тойбу-Хаа илеткелди кылган. Илеткелчи болгаш санал бергеннер салбырның экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң чедиишкиннерин демдеглевишаан, амгы үеде ажыл-чорудулганы хандыр анализтеп, чедир кылдынмайн турар ажылдарга, четпестерге доктаагаш, ону эдип алырының аргаларын дилеп тывары чугулалап демдеглээн.

— СЭКП Төп Комитединиң май, ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлериң, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Ю. В. Андроповтуң чугааларынга кылган түңнелдериң болгаш айтыышкыннарын амыдыралга боттандырар дээш кол кичээнгейни күш-ажылдың сагылга-чурумунга негелдениң шыңгыы тургузарынче угландырар, ажылчын-даа, удуртукчу-даа кижилерден бедик харыысалгалыг болур чорукту негээр, ажылгыр, чогаадыкчы, тывынгыр аргалар-биле ажылдаарынга өөредири чугула — деп күш-ажылдың хоочуну, пенсионер, коммунист Хомушку Сарыг-оолович Кочаа бодунуң саналынга чугаалаан.

Күш-ажылды организастаарының, ону удуртуп башкарарының чурумнарын чедир сагывайн, харын-даа чамдык таварылгаларда хажыдып турарындан салбырның ажылында ам-даа улуг четпестерниң бар болуп турары ук хуралга тодаргай чижектер-биле бадыткаттынып демдеглеттинген.

Эрткен чылын салбыр күрүнеге 30 тонна сүт садар планын 3 тоннаны дужаап, чөгенчиг байдалды көргүскен. Моон кол чылдагааны Мажалык фермазында күш-ажылды чедир организастап шыдаваанында. Херек кырында төрээн, сүттүг инектер хөй турган, а ону саар кижилер чок болган. Ол ышкаш сарлыктарны саар дугайында шиитпирлерни янзы-бүрү хуралдарга хүлээп ап турза-даа, ону херек кырында боттандырбаан. Ол ажылды бо чылын амыдыралга боттандырып чорудар болза, салбыр сүт садарының планын ажыр күүседириниң бүгү аргалары бар.

Салбырда машина-техниканың бүдүрүкчүлүг ажыглаарының талазы-биле таарымчалыг байдал тургустунмаан. Кызыл-Дагга автомашинага бензин кудар черни тургузар дугайында айтырыг шагдан бээр тургустунуп келген. Ынчалза-даа ол ам бо хүннерге чедир боттанмайн турар. Машиналар эртенниң-не 18 км черде совхоз төвүнден бензин кудуп алгаш, дедир кээп, ажылче орай үнүп, бүдүрүкчүлүг ажылдавайн, ажык чок чарыгдалдарны үндүрүп турар. Ол база-ла күш-ажылдың сагылга-чурумунга хажыдыышкын болур. Чоптуг санал-оналдарны күүседир дээш удуртукчуларның чедир ажылдаваанының бир чижээ-дир.

Тускай эртемниглер, бригадирлер чогаадыкчы план-биле ажылдавайн турар. Чамдыктары эки планны тургузуп алгаш, ооң күүселдезин боттандырбайн баарын, ажылчыннар-биле кижизидилге ажылынга, лекция, беседа ажылынга киржилгезиниң кошкаан ук хуралга санал бергеннер шүгүмчүлеп, ол талазы-биле сорулгаларны чугаалаан.

Салбырның бүгү ажылчыннарының хуралы күш-ажылды организастаарын экижидеринге, планныг сорулгаларны күүседиринге шыңгыы сагылга-чурумну тургузарын шиитпирлеп, он бирги беш чылдың өзек чылының планныг сорулгаларын күүседир талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылгаш, хуралга хүлээп алган.

Б. БАРБА.

Ту[illegible]ская
респ[illegible]

Удуртукчу-биле интервью

ХАРЫЛЗАА АЧЫ-ДУЗАЗЫ ЭКИЖИИР

«Шын» солун редакциязынга почта албан черлериниң ажылынга хамаарыштыр чагааларның кээп турары-биле холбаштыр бистиң корреспондентивис республиканың харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң начальниги А. К. Иргиттен чамдык айтырыгларга харылап бээрин дилээн.

— Республикада харылзаа албан черлериниң хөгжүлдезиниң дугайында чүнү чугаалап болурул, Александр Калзанович?

— Бисте харылзаа албан черлериниң четкизи тургустунмаан хоорай, суур, чурттакчылыг черлер чок деп чугаалап болур. Районнар төптеринде харылзаа белдирлери, суурларда харылзаа салбырлары почта, харылзаа ачы-дузазының бүгү хевирлерин чоңга бараалгадып турар. Почта чедирилгезиниң, радио, телефон, телеграф харылзаазының дециели чыл келген тудум улам сайзыраңгайжып, экижип орар. Харылзаа албан черлериниң материал-техниктиг баазазы, ооң бүдүрүлге-техниктиг, инженерлиг хандырылгазы өскен.

Маңаа хамаарыштыр чүгле 1982 чылда бээн Тоора-Хемде 500, Эрзин районнуң Бай-Дагда болгаш Мөреңде—50-50 номерлиг автоматтыг телефон станциялары, Кызыл районнуң төвү Каа-Хем суур-биле Кара-Хаак, Черби суурлар аразында харылзаа шугумун ажыглалга кииргенин чугаалаарга четчир боор. Бо чылын Кызыл хоорайның 4.5 микрорайоннарында 1000 номерлиг, төп кезээнде 5000 номерлиг АТС-терниң тудуу уламчылаар. Чөөн кезээнге 1000 номерлиг АТС-тиң тудуу эгелээр. Районнарда харылзаа четкилериниң материал-техниктиг баазазын алгыдары-биле бүдүрүлге тудугларын база төлевилеттинген. Харылзаа албан черлериниң ажылдакчыларының чуртталга байдалдарын экижидери-биле чурттал-га бажыңнарының тудуу база көрдүнген.

1982 чылда эргелелдиң албан черлери продукция хемчээлиниң планын 100.2 хуу, күрүнеге орулга киирерин 100.3 хуу, «Союзпечатьтың» бараан садылгазының талазы-биле 105.2 хуу күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 5.2 хуу өскен.

ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскааткан социалистиг чарышка Эрзин районнуң харылзаа белдириниң, автобаазаның, радиотеледамчыдылга төвүнүң коллективтери эки түңнелдерни чедип алган. Туранда, Мугур-Аксыда, Тээлиде харылзааның район белдирлериниң коллективтери база багай эвес көргүзүглерлиг болган.

— Почта чедирилгезиниң байдалынга хамаарыштыр чагаалар биске кээп турар. Оларның хөй кезии почтаның озалдап, мооңналып чедип турарының дугайында боор-дур. Чижээ, Улуг-Хем районнуң Ак-Тал, Чөөн-Хемчик районнуң Сүг-Аксы суурдан келген чагаалар ындыг утказыг. Маңаа хамаарыштыр чүнү чугаалап болурул?

— Кызылдан почта машиналары доктааткан шактарында районнар төптеринче үнүптер. Ынчаарга чедер черлериниң хемчээлинден хамаарыштыр, оларның үнер шактары аңгы-аңгы.

Чижээ, Самагалдай — Эрзин —Нарын углуг машина Кызылдан эртенгиниң 5 шакта үнер ужурлуг. Сарыг-Сепче почта машиназы, 6 шак 20 минутада үнер. Азы машина-биле почта чедирер черлерже график шуут шак-минута аайы-биле тургустунган. Кызыл-Мажалык, Тээли, Мугур-Аксы, Тоора-Хем, Куңгуртуг суурларже почтаны самолёт-биле чедирер болгаш кажан чедери агаар байдалындан хамааржы бээри билдингир.

Ынчаарга районнар төптеринден почтаны харылзаа белдирлериниң машиналары суурларда почта салбырларынга чедирер. Оон ыңайгы почта үлелгези салбырларның болгаш совхозтарның почталарындан хамааржыр. Ниитизи-биле алырга, почта чедирилгези озалдаашкын чок, өй шаанда чагыкчыларга чедип турар. Почта чедирилгези озалдай бээр таварылгалар бар харын. Чолаачылар аарый бээр, машина белен эвес болур, чедирер, сорттаар кижилер чедишпейн баар таварылгалар турбайн канчаар. Ындыг таварылгаларда тус-тус хамаарылгалыг албаннарның удуртукчулары почта чедирилгезин озалдатпас дээш боттуг хемчеглерни алыр хүлээлгелиг. Бир эвес ындыг-ындыг чылдагааннардан почта чедирилгезин озалдадыр удуртукчу болза, ону хүлээлгезинге харысалга чок, чоннуң негелде-херегцелдеринге тоомча чок болган деп көөр апаар.

Улуг-Хем районнуң Ак-Тал суурже почта четпейн турган деп чагаага хамаарыштыр сайгарылганы кылган бис. Эрткен чылдың октябрь айда машина үрелгенинден озалдаашкынныг үе турган. Ам ынаар почтаны неделяда 6 катап чедирип турар. Чөөн-Хемчик районнуң Сүг-Аксы суурже почтаны ноябрь айда үзүктелиишкинниг чедирип турганы база бадыткаттынган. Районнуң харылзаа белдириниң начальниги Б. Күжүгетке байдалды экижидериниң талазы-биле сагындырыгны берген.

— Чамдык суурларда, чижээ, Өвүрнүң Кызыл-Тейде, Тес-Хемниң Ак-Эрик, Ү. Шынаа суурларда радио дыңналбас, орта ажылдавас деп хомудалдар кээп турар. Маңаа чүнү чугаалап болурул, Александр Калзанович?

— Суурларга радио багай дыңналырының чылдагааннары аңгы-аңгы. Бирээде, чурттакчылар боттары трансформатор чок репродуктор кожуптар боор чүве. Ол радио четкизин ажыглаарының чурумун хажытканы ол. Ындыг репродукторну кожуптарга ол чоок-кавының өске бажыңнарынга радио дыңналбастаар. Ийиде, радио шугумнарынга үрелдиишкиннер база тургулаар. Бо таварылгаларда районнарның харылзаа белдирлериниң ону харылаар монтёрларынга дыңнадыр, олар ону эдериниң хемчеглерин алыр ужурлуг.

Радионуң багай дыңналырының, ылаңгыя, ыраккы девискээрлерге, чижээ, Кызыл-Тей, Ү. Шынаа ышкаш суурларга өске дааш-шимээнниг болурунуң чылдагааны бисте ам ажыглаттынып турар дамчыдылга станциязының күжүнүң четпези болур. Ооң күчүзү 30 киловатт болгай, антенна чагызының бедии 60 метр. Ам удавас, февраль айда 150 киловатт күчүлүг, 180 метр чагылыг антенналыг дамчыдар станция ажыглалга кирер. Ынчан республиканың бүгү девискээринге радионуң дыңналыры хойчок экижир. Малчыннарның радиоприёмниктеринге дыңналыры база ол ышкаш эки апаар.

— Эрзинниң Бай-Даг болгаш өске-даа черлерде телевизорларның көргүзери багай деп хомудалдарга чүү деп харылап болурул?

— Кызылдан теледамчыдылгаларның байдазынга хомудалдар колдуунда чок. Ынчаарга коллективтиг антенналыг «Экран» системаны ажыглап турар суурлардан хомудалдар хөй чүве. «Экран» системаның бистиң девискээривиске таарымчалыг ажылдаар шагы орай болуп турар.

А телевизорларның көргүзериниң шынары хөй янзы байдалдардан хамааржыр. Чижээ, Эрзинниң Бай-Даг суурга хыналдадан илерээни чүл дээрге, суурда электри четкизиниң күжениишкини чогум нормазынга —220 вольтуга четпес. 150—160 вольт боор турган. Четпес күжениишкинге кошкан телевизор багай көргүзер. База бир айтып каар чүве чүл дээрге «Экран» системаның ажыглалын амыдырал хандырылга комбинаттары харылаар ужурлуг.

— Түңнелинде чүнү чугаалап болурул, Александр Калзанович?

— Республиканың харылзаачылары Москваның күш-ажылчы коллективтериниң сагылга-чурумну быжыглаар талазы-биле кыйгырыын база «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң, Кызылдың дааранылга фабриказының, № 2 АТБ-ниң, үлетпүр бараанарының садыының коллективтериниң ол кыйгырыгны деткээн инициативазын долу чүүлдүгзүнүүшкүн-биле хүлээп көрбүшаан, улус ажыл-агыйын хандырарын, чоңга харылзаа ачы-дузазын чедиреринин чогуур негелдеге тургузар дээш улам шудургу ажылдаар. Ажылдаар чер бүрүзүнге быжыг сагылга-чурум, ачы-дуза чедирилгезиниң культуразын бедидери дээш шимчээшкин харылзаачыларның бир кол сагыш салыр чүүлү болур. Чер-черде партия, совет органнар, хөй-нийти организациялары харылзаа албан черлериниң ажылын контрольдаар, удуртур, оларга боттуг деткимче, дузаны көргүзери күзенчиг.

Чоңга ачы-дуза чедирер албан черлериниң ажылдаар шагын чурумчударынга хамаарыштыр ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалынга дүүштүр хемчеглер бисте ажылдап кылдынган. Оларның дыка хөйү келир айның эгезинден ажыглаттынып кирер.

Кижизидилге болгаш өөредилге

КӨДЭЭГЕ ЧҮС МЕРГЕЖИЛ

Бистиң чуртувустуң ийи муң чыгаа профтехучилищелеринде көдээ ажыл-агыйның ажылчыннарын белеткеп турар. Ында өөредилгени канчаар организастааның дугайын ССРЭ-ниң Профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле күрүне комитединиң харысалгалыг ажылдакчызы В. Сапрыкин ИМА-ның корреспондентизинге чугаалап берген.

— Ындыг училищелерни тургузары чугула дээрзин амыдырал негеп келген. Көдээ ажыл-агыйның мергежилинге моон мурнунда чүгле ховуга азы фермага ажылдап тургаш өөренип ап болур турган. Амгы үениң янзы-бүрү техниказы ам совхозтарда болгаш колхозтарда хөй, чүгле ол талазы-биле тускай эртемниг кижилер аңаа ажылдап болур.

Амгы үениң механизатору чүгле трактор болгаш комбайн-биле эвес, а хөй адырлыг ажыл-агыйның янзы-бүрү машиналары-биле ажылдап билир ужурлуг. Бөгүн ол тараа ажаап турар, даарта — картошка ажаар, а оон соонда — сиген кестирер болгай. Кыжын — техниканы септээр апаар. Ол бүгү ажылдарны кылырда — техниканы эки билири, янзы-бүрү культураларны тарып өстүрериниң аргаларын өөренири чугула.

— Көдээге специалистерни белеткеп берип турар профессионал-техниктиг училищелер кандыг турар ужурлугул?

— Профессионал-техниктиг училищелерниң (200—1500 кижи өөренир) чаңгыс аай төлевилели ажылдап кылдынган. Аңаа үнүш өстүрериниң, мал ажылының, суггарылганың талазы-биле мергежилдерге өөренип ап болур. Амгы үениң көдээ ажыл-агыйының ПТУ-лары — чурттаарынга болгаш өөренириңге таарымчалыг бүгү байдалдар тургустунган агрохоорайжыгаш-тыр. Оон девискээри ындыг зоналарга чардынган турар: өөредилге зоназы, лаборатория корпузу, мастерскаялар, техниктиг ажаалга пунктулары. Аудиториялар, өөредилгениң техниктиг херекселдери: тренажерлар, өөредилге телевидениези-биле, кинодиапроекторлар-биле, видеомагнитофоннар-биле, экзамен хүлээп алыр машиналар-биле дериттинген турар.

Хуралдаар болгаш кино көөр залдарлыг, бөлгүмнерниң ажылдаарынга таарымчалыг комнаталарлыг корпус культура-чырыдыышкын зоназынга хамааржыр. Улуг спорт залы, баскетбол болгаш волейбол ойнаар шөлдер, маңнаарынга таарыштыр кылган черлер спорт зоназынга хамааржыр.

Сургуулдарның общежитиелери болгаш башкылар бажыңнары амыдырал-чурттал-га зоназында турар. Общежитиелерниң 2—4 кижи чурттаар өрээлдерлиг каъттарда душ, ванная, дыштанылга өрээлдери бар.

Башкылар чурттаар бажыңнар ийи, үш болгаш дөрт өрээлдерлиг.

Училище бүрүзү өөредилге эрттирер хууда шөлдүг. Оон хемчээли — 300 хире гектар. Аңаа олар тараа культураларын, ногааларны, фруктуларны өстүрер, мал азырап өстүрер ажылды база кылырлар. Өөредилге шөлдеринден алган дүжүттү училищениң херегцелинге ажыглаар. болгаш артканын күрүнеге дужаар. Ынчангаш келир үениң көдээ ажыл-агыйының ажылчыннары боттарының ажылының түңнелин көрүп, мажактың, сүттүң үнезин маңаа көрүп, билип алырлар.

Көдээ ажыл-агыйның чаа келген машиналары ПТУ-лар бүрүзүнде келген турар.

— Өөредилгениң онзагай хевирлериниң дугайын чугаалап көрүңерем.

— Сески классты доосkаш келгеннер маңаа үш чыл өөренир. Ол үениң дургузунда олар тускай мергежилди чедип алыр болгаш ортумак школаның программазын өөренип доозар. А ортумак школаларны доосканнар маңаа чүгле мергежил чедип алыр. Олар бир чыл өөренир.

ПТУ-ларның берип турар мергежилдериниң саны 100 чыгын. Ол—үнүш өстүрериниң, мал ажылының, суггарылганың, ыяш өстүрериниң, көдээ ажыл-агыйның продуктуларын кадагалаарының талазы-биле мергежилдер-дир.

Бүгү талазы-биле билиглиг, тускай эртемниг кижини белеткеп үндүрериниче ПТУ-ларның программазы угланган. Келир үениң трактористтери чүгле тракторну өөренир эвес, а агротехниканы өөренир, хөрзүннүң онзагай талалары-биле, ботаника-биле таныжар апаар.

Боттарының барып ажылдаары колхозтарынга болгаш совхозтарынга дөрт ай дургузунда бүдүрүлге практиказын оларның эрттирери-биле өөредилге доостур. А каяа барып ажылдаарын училищени доозарынга чедир чартык чыл арткан турда ол билир ужурлуг. Ажылдап баар чери чок артар чорук турбас, чүге дээрге, ажыл-агыйларның негелдезин ёзугаар хүлээп алыышкынны кылган болгай.

Училище доозукчуларының ажыл-амыдыралы таарымчалыг тургустунган болур-дур. Оларның хөй кезии кезек үеде ажылчын мергежилге ажылдааш, бригадирлер, мастерлер апаргылаан, а чамдыктары — дээди өөредилге черлеринче өөренип киргилээн болур.

Көдээ ПТУ-ларның доозукчуларынга хууда ажыл-агыйын тургузуп алыры-биле муң рубльдиң чээлизин бээр. Баштайгы чартык чылда оларның кылыр ажылының хемчээлин 40 хуу чиигеткен болур.

— Училищелерде кымнар башкылап турарыл?

— Теория талазы-биле билиглерни дээди эртемниг специалистер — инженерлер, агрономнар, мал ажылының тускай эртемниглери; практиктиг билиглерни — бүдүрүлге өөредилгезиниң мастерлери (ортумак эртемниг, хөй чылдарда ажылдаан дуржулгалыг башкылар) башкылап турар.

— Көдээниң амыдыралынга училищелерниң ролю кандыгыл?

— **Школаны доосkаш,** аныяктар хоорайже чорбайн, а училищелерже кирип, ону доозуп ап турары кончуг чугула. Ындыг болганда көдээниң херекцеп турары бедик мергежилдиг кадрлары ында быжыглаттынып турар болгай. Оон аңгыда, амгы үениң дериг-херекселдери-биле дериттинген аудиторияларлыг, мастерскаяларлыг, чаа техникалыг, бедик мергежилдиг башкыларлыг ПТУ-лар суурнуң эртем болгаш культура талазы-биле төвү болу бээр чүве болгай. Аңаа лекцияларны номчуур, консультацияларны эрттирер, билиг бедидериниң курстарын организастаар апаар.

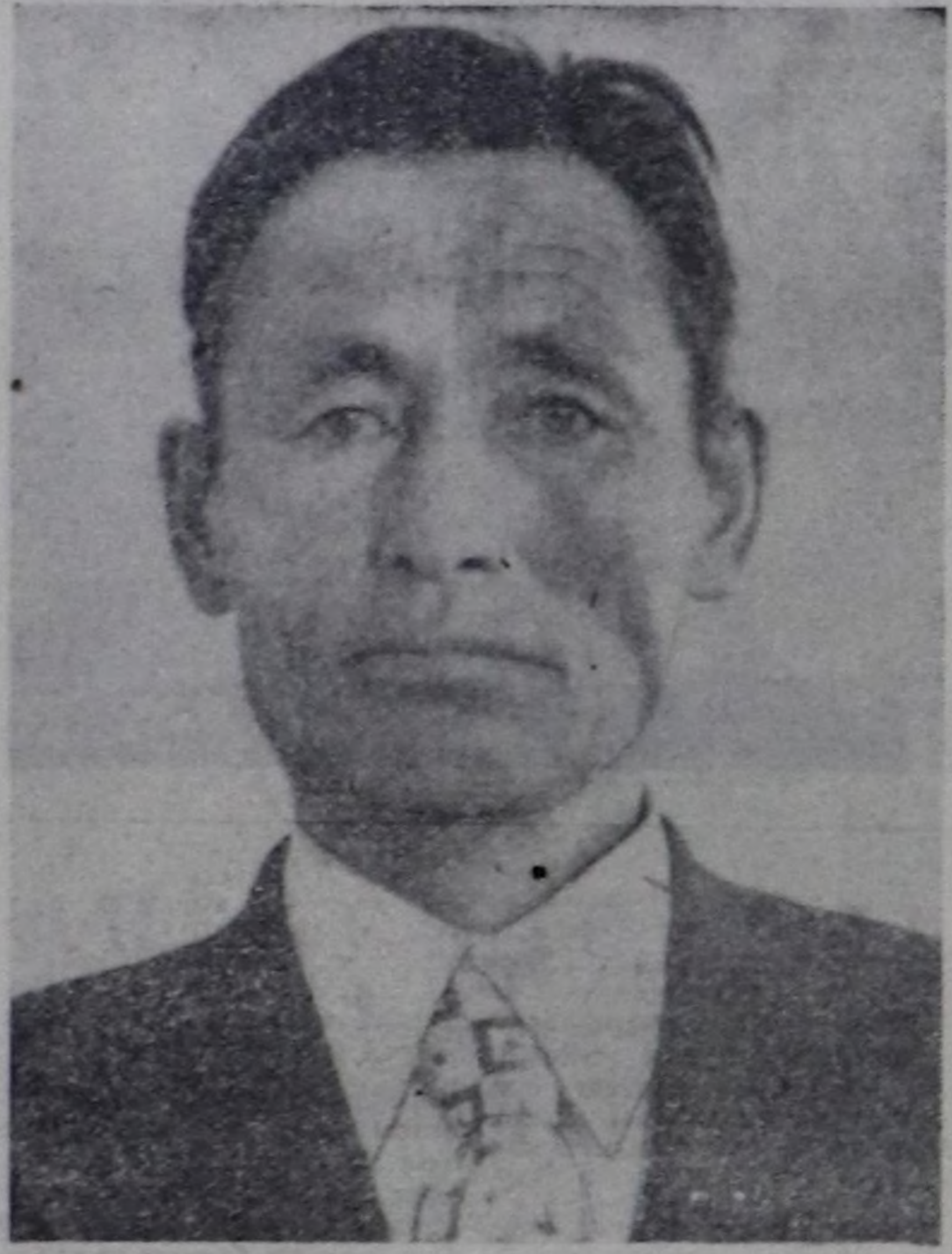

Мөңгүн-Тайга районда ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң сарлык кадарчызы Очур Хомушкуевич Достап эрткен юбилейлиг чылдың түңнели-биле республика чемпиону атты чаалап алган. Ол 100 сарлыкка оңаштыр 104 бызааны ажаап доруктурган.

Бо үеде ооң кадарында 333 сарлыктың деңгели шыырак. Чаш бызаалар хүлээп алырынга бүгү-ле белен байдалдар тургустунган. Ооң ажылдап турары № 5 сарлык бригадазы чүгле Тоолайлыгда эвес, харын районда эң эки көргүзүглүг.

ЧУРУКТА: О. Х. Достап.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

КОМСОМОЛЧУ ПУТЁВКА-БИЛЕ

Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозта төрүүр 14800 ажыг хой 41 коданда кыштап турар. Мал ажылында эң-не харысалгалыг үе—мал оолдаашкыны. Бо чугула кампанияже партком, көдээ Совет күүскому, совхозтуң дирекциязы болгаш комсомол комитеди бүгү күштү угландырган. Хойжулар ол ажылга эки белеткенген. Төрүүр кодан бүрүзүнде 10—15 тонна сиген, сула, чарба, дус болгаш өске-даа немелде чемнер дүжүртүнген. Чаш хураганнар адаанга урар кургаг өдек кодан санында 10 тоннадан эвээш эвес белдүнген болгаш кажаалар иштинге азар фонарьлар четчир.

Чаа чылдың дүжүлү — чаш төлдү ажаап алыры-биле 70 ажыг сакманчылар төрүүр кодаңнарже аъттанышкан. Оларның аразында комсомолчу путёвка-биле 29 оолдар, кыстар чоруткан. Бо хүннерде ниитизи-биле 60 ажыг аныяктар мал ажылында хаара туттунган. Сакманчының ажылга харысалгазы улуг. Чаш хураганнарны эмзирери, чемгерери, эмнээри оон дөрт хүлээлгези.

Совхозта 4746 хой оолдаан болгаш оон 4755 хураган камгалап алдынган. Хоочун хойжулардан 1982 чылдың мурнакчылары Киров Балдан, Виктор Билчээкей, Бады-Суур Доңгак, Отчёт Кыргыс, Оюн-оол Тумат оларның коданнарында хой 160—229 чедир оолдапкан. Хураганнар опчамеңди. Бо чылын дөрт чыл улаштыр ажылдап турар дуржулгалыг комсомолчу сакманчылар Лида Куңгаа, Пинер Сат, Катя Кара-оол, Роза Балдан, Катя Седен-оол олар 110—130 хураганнарны хүлээп алган. Үстүнде сакманчылар 190—200 чедир хураганны ажаарын хүлээнген, эрес шудургу ажылдап турар.

АДАЗЫН САЛГААН

Каяа өөренирил, ажылдаарыл? Бо айтырыглар школа доозуп турар оолдар, уруглар бүрүзүнүң сеткил-сагыжын хөлзедип келир.

1971 чылда онгу классты доозуп турда, Оюн-оол Туматты ол айтырыглар дүвүретпээн. Шынап-ла, кандыг мергежилдер чок дээр. Кайнаар-даа өөренир, ажылдаар дээрге орук ажык. Өөрү оолдар, уруглар Оюн-оолга чурттуң янзы-бүрү дээди, ортумак өөредилге черлеринге өөренирин сүмелээн. Ынчалза-даа ол ачам ышкаш малчын болур мен деп харылаар болган.

Оюн-оол Осур-оолович Тумат ам Өвүр районда «Торгалыг» совхозта 11 чыл малчыннап ажылдап турар. Ол ында мурнакчы хойжуларның бирээзи. Ооң адазы Осур-оол Тумат Октябрь революциязы орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп бедик атты эдилеп чоруур. Оглу баштайгы үеде ада-иезинге дузалакчы малчын болуп, оларның арга-дуржулгазын өөренип, сөөлгү чылдарында улуг кадарчы болу берген.

Комсомолчу малчынның чүткүлүнүң, ак-сеткилдиг ажыл-ижиниң база бир көргүзүү — совхозтуң дирекциязындан, партия, профэвилел организацияларындан хөй санныг мактал бижиктер, өртектиг шаңналдар болгаш чаңгыс чер чурттугларының бедик хүндүткели.

Бо хүннерде ооң кадарган 365 баш хою массалыы-биле төрүп эгелээн болгаш 229 хой төрээн. Ооң 230 хураган камгалап алдынган болгаш опчамеңди доругуп турар.

П. ДАМДЫН.

ФОТО-ЧУРУК БУРУУДАДЫП ТУР

ОРУКТА САВАҢ

Каа-Хемде «Кызыл туг» совхоз саваңны ырак-узак Абакандан сөөртүп ап турар. Ону «Алдын өртектиг саваң» деп совхозтуң ажыл-ишчилериниң чугаалажып турарыдаа чөп. Ынчалза-даа, көрүңерден, мырыңай совхоз төвү Дерзиг-Аксы суурдан Бүрен-Аксы сүт-бараан фермазынга чедир орук дургаар төгүлген саван шуужа берген. Ону тус черниң чурттакчыларының хуу малы чыып чип турдала, кырывче төктүп-ле турар. Төнмес чүве-биле дөмей-ле.

Бо ажыл-агыйжы эвес чорукче совхозтуң удуртукчулары чүге кичээңгей салбайн турар ирги?

Кооператорларда

МАКТАЛДЫГ

Ак-Туруг суурнуң чурттакчылары аъш-чем, үлетпүр барааннар магазинниң ажылын мактап чугаалажырлар. Ол таварылга эвес. Ээлчег маңаа хөй кижи турарын маңаа кижи көрбес. Садып алыкчылар эвээш дээни ол эвес. Бараан арбын болурга садып алыкчылар ооң эжиин амыратпас. Узун оочур турбазы — ында садыгжыларның дүрген, шалыпкын ажылы-дыр.

Коллективти комсомолчу садыгжы Надя Күдер удуртуп турар. Ооң удурткан ол коллектив Арыг-Үзүү ажылчын кооперациязының магазиннериниң аразында калбарган социалистиг чарышка эки түңнелдерлиг болуп келген. Эрткен чылын садыгжылар эки ажылдааннар. Үүрмектеп садар бараан саарылгазының эрткен чылдың дөрткү кварталының планы 101 хуу күүсеттинген. Чылдың түңнели-биле магазинниң коллективи Арыг-Үзүү ажылчын кооперациязының баштаар черииң хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Садыгжылар Хүрең Мичит, Алдын-кыс Сандак оларның эрес-кежээ ажылы макталдыг.

С. СОТНАМ.

САДЫГЖЫ ДЕПУТАТ

Баян-Кол суурда үлетпүр барааннарының магазининге кире бээрге, ооң иштики дериглези көрүштүг, барааннарны чурум ёзугаар чыскаап каан, садып алыкчыларга эптии кончуг. Аңаа келир болзуңарза, ында садыгжы Мара Түлүшовна Чүльдүм силерни эвилең-ээлдек хүлээп алыр.

Мара Түлүшовнаның ажылы чонунга макталдыг. Эрткен 1982 чылда садыгжы социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг боттандырган. Эрткен чылдың бараан саарылгазының планын М. Т. Чүльдүм 101,2 хуу күүсеткен болгаш оң бирги беш чылдың үшкү, өзек чылының баштайгы хүннеринден эгелээш, олла темп-биле кызымак ажылдап кирипкен.

Баян-колчулар садыгжызынга бедик бүзүрелди илередип, чер-чер Советтеринге сөөлгү чыышта болуп эрткен соңгулдаларда Кызыл район Советиниң депутадынга соңгаан. Чонунуң ол идегелин депутат садыгжы ажыл-ижи-биле бүзүредип, харылап чоруур.

С. ТЮЛЮШ.

Кызыл район.

ЧАА КЫШТАГДА

Өшкү хүлээп алганывыстан бээр үр апарган. Ол кыжын авам мени база-ла школага өөредиптээн. Хемчиктиң оң талазында, кызыл-кызыл кошкелерлиг, мадагар-мадагар пөштерлиг, өшкү туруглай берген дег, кызыл чалымнарлыг хорумну козураар, кызаа чоогааның деспелдирек черинде — кыштаг черге дүжүрүндүвүс. Ону Кызыл-Тайга дээрзин ачамдан билип алган мен. Ооң чиш-чиге чөвээниң кырында чалгыыкта кудуп каан дег, чараш хөл бар. Ооң ады Сүт-Хөл. Бистиң кожуунувусту болгаш сумувусту база-ла Сүт-Хөл дижир болгай. Бистиң хонажывысты Чола-Хаазы дээр.

— Ачай, бо черни чүге Кызыл-Тайга дээн чүвел?— деп, кызыл-кызыл даштар көрбээн болгаш сонуурган айтырдым.

Ол кезек бодаанып чоруй, бир-ле чүвени сактып келгени илдең хүлүмзүрүпкеш, чугаалай-дыр:

— Шаг-шаанда келин кыс — Кызыл-Тайганы күдээ оол —Хайыракан таңдызынга бээр дээш, аппар чораан чүве-дир. Хенертен Хемчик хөлдеп бадарда, хем кешпинмес, орук муңгашталган. Сеткили чымчак Таңды-кыс сүт кежип чадааш, оон човаш, арны кызып, чарны дериде берген дээр. Ол хевээр-ле ооргазының дери хөл боош, кыскан арны кызыл чалымче хуулуп, артын каап-тыр. А Хайыракан-даа ол хевээр ону манааш, бажы олчаан агарып калган дээр чүве.

— Ча-ча, чаш уругга ушбаш чок чүве чугаалаар — дээш, авам удурланган.

— Үен-даян боор ийикпе, чоннуң мерген-тывынгыр чугаазы-ла шежил, кадай.

— Бойдустуң бир чаяаны ийнаан, оглум. Чес-хола ээлдирни ышкаш орап-ла-дыр. Ол база ужурлуг-ла турган боор ийин оң.

Өшкү кадарарга, моон мурнунда, бистиң келген үевисте ышкаш, шаң-туман тыралп турбас, чегей тон безин арай аартыксанчыг апарган. Дүъш үезинде, хүн караaның ындазында үйн-чылыы хелчок, хүнзэрек ийлерниң хар кырандылай бергилээн. Бистиң кадарган өшкүвүстүң өң-чүзүнү шокар. Оларның оолдаашкыны адакталып турган.

Өшкүлерни хүнүң-не ачам-биле ийилээн кадарар турган бис. Ол эртен база-ла, чаңчыкканывыс ышкаш, өшкүлеривисти мээсти өрү салыпкан бис.

— Өшкүлер аразынче кирбе шинме, оглум. Кырынче даш чуурутпарлар—деп, ачам чагааш, ындыы талазынче ооргаңы өрү үнүпкен. Кезек-кезек көшкелерлиг, чалбак мээске даштың чуглуру таакпы тыртым четпес, хөнек дег даш, кескенип бадар-ла. Чежези соктуруп каар ийик деп бодаарга, чаңгызынга-даа дегбес ийин, тыва өшкү аажок авааңгыр амытан, хензиг-ле черден былдап каап-тар.

Бир көөрүмге, мурнумда хола харагааннар аразындан, кодан торлаалар үне чүгүрүшкеш, чыргырт-чыргырт кылдыр медээлешкен соонда, мээсти кежир содуңнаштылар. Чудурук дег, борбак даш аpкаш, оларның соонче кедей аарак одуртуптум. Чалбак мээске тарай чүгүрүшкен торлааларның уун шуут чидирипкен мен. Ол-бо көрзүнгеш, сураг. Хенертен ачамның девидээн алгызын дыңнап кагдым:

— Даш, даш!, Кичээн!—деп, ындыы оргадан бөргүн хелчок чайып, алгырды. Борт хире төгерик кызыл даш мээстиң харын бүргүрадыр сүвүре шаап, менче шиглей дукпуртуланып ор. Шөлээн оъттап ораан өшкүлер ийи чара үзе маңнашкан. Чалап боон, чанымда шары хире узут даш хойнунче кыстына бергеним билбээн мен. Чуулган даш какпак хаяның кырынга чык дээш, бустугулай берген. Чаштанчылары ынаар, чүк санай тоо быдарадыр, хайган ок дег, тыгайнып чоруй баргылаан. Отсуг, күгүрзүт чыт дүмчүүмга келди.

— Канчап бардың, кадык сен бе? Өшкүлер адаанче барба дивейдим бе! Ынчаар чүве дыңнавас боор бе— диже-ле, ачам бо-ла угаан-куду уштуп-ган боор, даянгыыжы-биле бектенип, тайгактай аарак, дери бүргүрткайнып кел чор.

— Апаа, кадык мен, ачай. чүве дегбеди — деп, коргупсезинигенимден балдырым сирийнайнып, хейде-ле эресчии харылыдым.

— Ам бээр кел че. Айыылды кижи билбес, серемчилелдиг болур чоор. Корга бердиң — дээш, ачам баалыкче углапты. Деспелдирек баалык кырынга үнүп келгенивисте, ачам даянгыыжы-биле айытпыпаан чугаалады:

— Дөө ол, ийде, дөңгүр кок өшкү чыдыр бе?

— Ийе.

— Ол төрүп чыдар өшкүдүр. Маңаа манап тургаш, кажан анайын кургады чылгап алырга, баштай аазының ужуун саай каапкаш эмзирип ал аа. Оон инчектеп алыр сен, шинме— деп, ачам чагып-чагып, бир даңза таакпы тип алды.

— Чээ — дээш ачамны мангызыныы, борбак дашка сандайландыр олуруп алдым. Чеже-даа чүрээм оожургадырымга, демги болуушкун сагыжымдан ыравады.

— Мен өшкүвүстүң бажыы сындан ээй дөзүп экээйн, оглум. Оон башка бөрүлер, ээрлер ооргага болганчок келеттинне бээрлер болдур ийин — дээш, ачам ооргазын чүктенгеш, кырже оожум базып үнүпкен.

Төрээн өшкү ынаар хире-хире бааладыр алгыргылаар. Аалывыс адаанда кара хой кадарчызы Чалаа ирей суг бар. Оларның-на хоюу боор. Белди дургаар оъттаан кара-кара хойларны ак хар кырынга көөрге, чаражын канчаар, бышкан чодураалар-ла чажыпканзыг.

Кызыл-Тайганың баарында Чес-Булуңну өрү-куду халаан машиналарның бараанын дагдан көөрге, даалыктап-ла чораанзыг болду. Оларны чалгаараш, санап эгеледим. Чеже санаар, ам машина оттүнүп, аксым үүледип, ээжээм-биле харны «хээлендир таптай кылаштап эгелээн мен. Меңээ ынчан ындыг солун оюн чок ышкаш сагындырган. Үе-шаг уттундурган. Ачамның чедип келгенин эскербээн мен.

— Анайың ап алдың бе, оглум —дээн ачамның үнүн дыңнадым.

— Ой, чок, ачай, уттупкан мен.

— Анайывыс ам үеде катбаан чүве бе, күжүрүм? Че бараалам —дээш, ачам дүргээн базып чорупкан. Ачам кажан-даа кончуттунуп чугаалавас. Өшкү бистен дуза дилээнзиг, ораныпкаш дылын кызаңнадыр оглун чылгай каггылады. Ачам анайны тудуп алырга, бажы халагар, даваннары доң шывык дег, сыргагар болган.

— Анайывыс баарныгып калган ышкажыл, оол. Ажылышти дегийт кылын чаңчыгар болбас ийикпе. Анайын ап алгаш ойнап турар ышкажыгай —деп, ачам шириин чугаалааш, анайны инчеекке сукпайн, хоректээжип салгара куржангаш хойлап алган.

— Ол ам чылыгып келир ирги бе, ачай?

— Харын аан.

Мээң хомудааным арнымдан илдең турган боор. Ачам менче көргеш оожуктурду:

— Черле кичээңгейлиг чор, көрдүң бе, оглум. Хой өшкүде кандыг мал чок деп, оода ийи-бири ийнстептер оң. Ам муңгараш канчаар сен. Ам чүгле ындыг чорукту болдурбас эвеспе.

Ийи-үш-даа хүн шоолуг ыыт чок хүнзээн мен. Бир-ле эртен авам чугааланып кирип келген:

— Тудуш мыйыстыг, шокар өшкү долгады берип-тир. Кажаага ап калыйн ам. Боозунуң улуу кончуг, ийис боол чадавас.

Шынап-ла, кажаага бир баарымга өшкүм ийистепкен болду. Билиммес-ле өөрээн мен. — Авай, авай! Ийистепкен, ийистепкен!

Та эмиинге шыдаваанын ол, та толзүнгени ол чүве, дөңгүр ак өшкү улуг-ла дошкуураvайн, чаажыгып, ол ийис эжи анайны эмзире берген. Сөөлүнде боду-ла алгырып чораш, ол анайны тып аар.

Ынчап час эрте дүшкен, когурум чок болган. Анайлар оъттка кирген. Сиген баглап бээрге чүгле диштери кыйыраар, удаваанда докулчайтыр чигиялептер.

О. КАН-ООЛ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ТӨӨГҮЛҮГ БОЛУУШКУН

ЛОНДОН. Фашистиг аг-шеригни Сталинград чанынга Совет Армияның чылча шапканы бүгү совет улустуң массалыг маадырлыын, эрес-дидимин болгаш туруштуун бүгү делегейге көргүскен деп, Великобританияның хөй-ниитичи көскү ажылдакчызы, «Улустар аразынга тайбынны быжыглаары дээш» делегейниң Ленинчи шаңналының лауреады Гордон Шаффер СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга медеглээн.

— 1946 чылдың чайынында Сталинградка бир дугаар чорааным кажан-даа утпас мен — деп, ол чугаалаан. — Хоорай деп көөр чүве чок турган. Аажок улуг делгем девискээрде бузундулар чыткан. Ынчаммыже Сталинград чурттап болгаш дүргени-биле катап тургустунуп турган. 1965 чылда Сталинградка база дагын чорааш, кайгамчык сесерликтерлиг, парктарлыг, бажыңнарлыг, каастаан эриктерлиг чаа чараш хоорайны көрген мен.

Сталинград тулчуушкунунуң ужур-дузазы кезээде артар деп, Г. Шаффер демдеглээн. Фашизмге удур демиселдиң кол аар үүргезин бодунга чүъктеп эрттирген болгаш эң улуг каража-когаралдарга таварышкан Совет Эвилели дайынның чалбыыжы оран-делегейни база дагын шыва алгаа турарын күзевес. Ядролуг боо-чепсекти эндере бүдүрерин шеглээр, делегей байдалының чогумчудар сорулгалыг улам-на чаа-чаа принципиалдыг чугула тайбың инициативаларны ССРЭ-ниң чайгылыш чокка чүткүлдүг көдүрүп турары таварылга эвес. Ол бүгү саналдар — бүгү кижи төрелгетенге халап-биле кыжанып турар дайынны болдурбазынче угланган тодаргай базымнар-дыр деп, ол онзалап демдеглээн.

ХЕЛЬСИНКИ. Немец-фашистиг аг-шеригни ара доктаадып, оон соонда шавар халдаашкынче шилчээн болгаш фашистиг Германияның шилиндек 22 дивизиязын чылча шапкан совет шериглерниң Сталинград тулчуушкуну политика, шериг болгаш делегей талазы-биле аажок улуг ужур-дузалыг болган деп, Финляндияның хөй-ниитичи сураглыг ажылдакчызы, «Финляндия — Совет Эвилели» ниитилелдиң даргазының оралакчызы Тойво Һарвонен СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга медеглээн.

Сталинград дээрге, тиилелгени чедип алыр дээш совет улустуң кайгамчык шиитпирлиг тура-соруунуң илерели болурундан аңгыда, харын Барыын Европаның немец эжелекчилерге эжелеттирген күрүнелериниң девискээрлеринге антифашистиг шимчээшкинниң күштелдиреринге чаа күштерниң үнген дөзү база болу берген деп, ол онзалап демдеглээн.

Бөгүн ядролуг дайынның калчаалыг планнарын ажылдап кылып турар кижилерге Сталинград болза, Совет Эвилели — реакция күштериниң агрессчи дайынзырак кандыг-даа чүткүлдеринге удур туржуп шыдаар арга-мергежилдиг тиилеттирбес шивээ-дир дээрзиниң дугайында шыңгыы сагындырыг-дыр деп, Т. Карвонен демдеглээн.

КАБУЛ. Фашистиг аг-шеригни ашкан Совет Армияның улуг тиилелгезинче орукту өлүм чок Сталинградтың тулчуушкуну ажыткан. Делегейниң шериг төөгүзүнүң чыл демдеглелинге ол тулчуушкун алдарлыг арынны киир бижиткен. Волгага тулчуушкунунуң 40 чылынга тураскааткан байырлыг хуралдың киржикчилери ол дугайын медеглээн. Ук хурал Афганистан Демократтыг Республиканың найысылалында «Харби похатун» дээр дээди шериг училищезинге болган. Совет Армияның алдарлыг дайынчы дуржулгазы АДР-ниң чепсектиг күштериниң шериг албанныгларынга сорук кирикчи үлегер-чижек болуп турарын ол хуралга афган офицерлер онзалап демдеглеп турган. Афган улуска көргүзүп турар бүгү талалыг деткимче, дузаламчызы дээш СЭКП-ге болгаш совет улуска ханы өөрүп четтиришкинни олар илергейлээн.

МАНАГУА. «Кижи төрелгетенге тайбың болгаш аас кежии дээш могаг чок демиселчи — улуг Совет Эвилели делгерезин!» — ол сөстер Никарагуаның Гренада хоорайынга Сталинград тулчуушкунунуң 40 чылынга тураскааткан массалыг митингиниң кол лозуну болу берген. Амы-тынын харамнанмайн, гитлерчи эжелекчилерге удур тулчуп турган совет дайынчыларны ханы хүндүткеп турарын илергейлээр дээш хоорайның культура төвүнге чүс-чүс ажылчыннар, албан-хаакчылар болгаш өөреникчи аныяктар төлээлекчилери чыглып келген.

Сомосаның американзырак диктатуразын дүжүргениниң соонда никарагуачылар Совет Эвилелиниң дугайында шынны билип ап, фашистиг кулдандырыгдан делегейниң улустарын хостаан совет кижилерниң эрес-маадыр чоруунуң бүгү-ле өндүр чаагай чоруун үнелеп көөр аргалыг болган деп, Никарагуаның Национал хосталгазының Сандиночу фронтузунуң төлээлекчизи, ол фронтунуң Сандиночу ассамблеязының кежигүнү Рамон Кабралес медеглээн. Делегейниң ийиги дайынынга кижи төрелгетенниң келир үезин камгалап алган ССРЭ бөгүн-даа империализмниң агрессчи чимзениишкиннеринге удур, тайбың болгаш делегейге айыл чок чорук дээш демисежип турар бүгү-ле депшилгелиг күштерниң бажында турарын эки билир бис деп, ол айыткан.

МЕХИКО. Сталинград тулчуушкуну чүгле делегейниң ийиги дайынының чорудулгазынга эргилделиг үе болуп демдеглеттинген эвес, харын аажок улуг төөгүлүг ужур-дузалыг болуушкун болу берген деп, найырал болгаш культура солчулгазының «Мексика — ССРЭ» институдунуң президентизи, империализмге удур, тайбың дээш база улустар аразынга эп-сеткил каттыштырылгазы дээш мексикан шимчээшкинниң удуртулгазының кежигүнү Карлос Сапата Вела медеглээн. Сталинград чанынга гитлерчи аг-шеригни чылча шапканы совет кижилерниң чижеглежир чүве чок эрес-дидимин болгаш массалыг маадырлыын бүгү делегейге көргүскен деп, ол демдеглээн.

Сталинград тулчуушкунунуң төөгүлүг ужур-дузазы бөгүнгү хүннерниң болуушкуннары-биле база мырыңай шуут холбаалыы чигзиниг чок деп, Карлос Сапата Вела онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

СОЛУННАР АРЫННАРЫНДА

Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыштырылга чурттарының бүгү делегейге тайбынны быжыглаарынче болгаш чепсегленишкинни дужүрериче угланган чоокта чаагы саналдарын даштыкы парлалга тайылбырлап уламчылавышаан. Ол боттуг инициативаларны Каттышкан Штаттар болгаш НАТО талазы-биле оон эвилелчилери хандыр көөрүн база оларга боттуг мөзүлүг харыыны бээрин делегейниң хөй-ниитизи манап турар деп, Чехословакияның «Руде право» солуну демдеглээн.

«ССРЭ болгаш АКШ: стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаар болгаш кызырар дугайында чугаалажыышкыннарда ийи туруш-бодал» деп эгелиг чүүлүнге Кубаның «Гранма» солуну ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болганынга тураскаал болдуруп, Кремльге эрттирген байырлыг хуралга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Ю. В. Андроповтуң илеткелинде көдүрүлген чаа тайбың совет инициативаларга бедик үнелээшкинни берген. Совет Эвилелиниң тайбың планнары бүгү кижи төрелгетенге аажок улуг ужур-дузалыын ол солун онзалап демдеглээн. Каттышкан Штаттарның Женевада чугаалажыышкыннарда мөзү чок туружун ол чүүлде шугумчулекчи ёзу-биле анализтээн.

Германияның Федеративтиг Республиказынга хөй-ниитиниң санал-оналын алган чоруктуң көргүскенин ёзугаар алырга, ортумак ыракшылдыг америк ядролуг чепсээн ол чуртка сайгара тургузар деп планнааның ында чүүлдүгзүнмейн турар деп, «Нью-Йорк таймс» солунунуң корреспондентизи барыын-герман найысылалдан дыңнаткан. Америк ядролуг боо-чепсектерни Барыын Европага сайгара тургузар дээр планындан ойталазын деп Рейганның администрациязындан негелделер чүк-чүктен чаңгыланып кээп турар деп ол солун айыткан. Чепсегленишкинни дужүрер талазы-биле Совет Эвилелиниң сөөлгү саналдарынга «боттуг бүдүштүг чүүлдер кирген» деп. Францияның даштыкы харылзаалар министри Клод Шейсоннуң чугаалааның Францияның коммунистериниң «Юманите» солуну демдеглээн. Женевада совет-америк чугаалажыышкыннар чедиишкинниг болуп шыдавас дээр чигзиникчи хөөннерге Париж каттышпайн турар деп, ол министр айыткан. Чаа америк ядролуг ракеталарны Барыын Европага сайгара тургузарын болдурбайн барып болгу дег ындыг дугуржулганы ол чугаалажыышкыннарга ССРЭ-биле АКШ чедип алзын дээш Франция туржуп турар деп, ол министр чугаалаан.

Совет тайбың инициативаларга хамаарыштыр делегейде боттуг көрүүшкүннүң дугайын херечилээн эң бүдүрүмчелиг фактор Европа дипке америк ядролуг ракеталарны эккеп сайгара тургузаарынга удур, харын чугаалажыышкыннарга ажыктыг хөөннерниң Барыын Европада өзүлдези болур деп, Индияның «Таймс оф Индиа» солуну айыткан.

(СЭТА).

ТЕЛЕТАЙП ДЫҢНАДЫП, МЕДЭЭЛЕП ТУР

⊙ **БУДАПЕШТ.** Венгрияның социалистиг чурттар-биле садыг саарылгазы шапкын темпилиг калбарып турар. Ында парлаттынган сан-медээлерниң херечилеп турарын ёзугаар алырга, эрткен чылын Венгрия Улус Республиканың социалистиг чурттарже экспорту 10 хуу өскен, а импорту 14 хуу улгаткан. Венгрияның социалистиг күрүнелер-биле бараан солчуушкунунуң ниити хемчээли 11 миллиард рубль ашкан, ол болза Венгрияның бүгү даштыкы садыг саарылгазының дең кезиинден хөйү-дүр. Ол чурттуң барааннарын Совет Эвилели эң хөйнү садып ап турар.

⊙ **ЛИССАБОН.** Республика хуралын тарадыр болгаш парламентиге хуусаа бетинде соңгулдалар эрттирер деп бодунуң шиитпириниң дугайын Португалияның президентизи генерал Рамалью Эанеш чарлаан. Чуртка радио болгаш телевидение дамчыштыр кылган бодунуң кыйгырыынга күрүнениң баштыңы хуусаа бетинде соңгулдалары — Португалияның таваржы бергени чазак кризизинден үнүп алырының эң таарымчалыг оруу болуп турар деп айыткан.

⊙ **АЛЖИР.** Национал радиодамчыдылга, телевидение компанияларының Африка каттыжыышкынының бүгү-ниити сессиязы Алжирниң найысылалында ажыттынган. Радиодамчыдылгага болгаш телевидениеге боттарының кадрларын белеткээри, эң чаа техниканы ажыглаары-биле холбаалыг айтырыгларны сессияның хүн чурумунда киирген. Шуулган киржикчилериниң кол сорулгазы — техниктиг болгаш чогаадыкчы талаларга Африка телевидениезиниң база радиодамчыдылгазының хожудаашкынының ажып эртериниң болгаш диптиг чурттарының аразынга-даа, делегейниң өске чурттары-биле-даа информацияларны солчурунга таарымчалыг байдалдарны тургузарының аргаларын дилеп тывары болур.

⊙ **ДЖОРДЖТАУН.** Улусчу национал конгресс дээр чагырыкчы партияның чиигине чөвүлелиниң пленуму ааза болуп, Гайананың экономиктиг хөгжүлдезиниң амгы сорулгаларын чугаалашкан. Пленум партияның ээлчеглиг бешки съездизин бо чылдың август 14-те чыылдырарын болгаш үш чыл үеде чурттуң көдээ ажыл-агыйын көдүрериниң программазын аңаа чугаалажырын доктааткан. Чазактың көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринче угланыышкының чиигине чөвүлелдиң кежигүннери чүүлдүг деп көрген, ол адырны бөгүн чурттуң экономиказында эң кол деп онзалап демдеглээн.

⊙ **ДЕЛИ.** Хүн бүрү негеттинер барааннарны ниитилелдиң хуваап бээриниң системазын калбартырын Индияның чазаа чоннуң калбак кезектериниң байдалын экижидеринче угланган хемчеглерниң бирээзи кылдыр билип, ону улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар. Бомбейге чүве чугаалап тура ол дугайын хамааты хандырылганың күрүне министри Бхагат Джха Азад медеглээн. Ол системаның шугуму-биле бүгү чуртта «чоптуг өртектерниң магазиннери» дээр 300 муң чыгам магазиннерни ажыткан. Оларның ачы-дузазын чүс-чүс миллион индийлер ажыглап турарын ол айыткан.

⊙ **ТОКИО.** Японияның премьер-министри Я. Накасонэниң Каттышкан Штаттарга аян-чоруунуң түңнелдерин Японияның оппозиция партияларының бирээзи — Социал-демократтыг эвилелдиң даргазы Хидэо Дэн шыңгыы шугумчулээн. Я. Накасонэниң АКШ-че аян-чорук кылганы Японияның чагырыкчы бөлүктериниң америк-япон-мурнуу-көрей эвилелди быжыглаар дээр быжыг бодалдының дугайын херечилеп турар деп. Социал-демократтыг эвилелдиң съездизиниң делегаттарының мурнунга чүве чугаалап тура ол айыткан. Японияны АКШ-тың «сугга дүлдүнүп кирбес авианосези» болдурар деп шиитпирлииниң дугайында Я. Накасонениң медеглели онза килеңнээшкинни хайныктырып келир-дир деп, Х. Дэн демдеглээн.

⊙ **НЬЮ-ЙОРК.** Амгы делегейде 15-тен 24 хар чедир назылыг аныяк кижилерниң саны 857 миллион кижи болуп турар. Биригээр чугаалаарга, делегейниң бешки чурттакчы бүрүзү ол назының бөлүүнге хамааржыр. КНО-нуң чиигине секретарының «80 чылдарда аныяктарның байдалы» деп илеткелинде бо саннарны көргүскен. Ук илеткелди делегей экспертери белеткээн болгаш нациялар ниитилежилгезиниң штаб-квартиразында парлап үндүрген. Ам эң хөй санныг аныяк кижилер — 665 миллион кижи — хөгжүп орар чурттарда чурттап турар. Оларның дең кезиинден хөйү — Азияда.

⊙ **ЖЕНЕВА.** Нефтини үндүр садар чурттар организациязының кежигүннери күрүнелериниң нефть министрлериниң тускай конференциязы ажылын ында доскан. Организацияның кежигүннери чурттарның нефть казып тыварының хемчээлин болгаш оон өртектерин доктаадыры-биле холбаалыг айтырыгларны ол министрлер чугаалашкан. Конференцияның киржикчилери ол айтырыгларга хамаарыштыр чаңгыс аай бодал чок болган.

(СЭТА).

ВИА-НЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Социалистиг Республика-биле кызыгаарга өжээтен хеделиишкиннерни Кыдаттың талазындан бо чылдың январьның эгезинден бээр үргүлчүлеп келгенин ВИА агентство дыңнаткан.

Каобанг, Лангшон, Куангнинь, Хоангльеншон можуларының кызыгаар чоогунда районнарын кыдат шериг кезектери хөй удаа боолаан болгаш ВСР-ниң девискээринче шургуп кирерин оралдажып турган. Кыдат шериглерниң кембуруулуг ол үүлгедиглериниң түңнелинде тайбың чурттакчыларның аразында өлүрткеннер болгаш балыглаттырганнар бар болган. Материалдыг когаралды олар Вьетнамга база таварыштырган.

Вьетнамның күрүне кызыгаарын үреп келген кыдат шериглерге вьетнам тала ойтур шавыышкынны бээр ужурга таварышкан.

ДУГУРЖУЛГАГА АТ САЛГАН

МАПУТУ. (СЭТА). ССРЭ-ниң болгаш Мозамбик Улус Республиканың аразынга 1983—1985 чылдарда бараан саарылгазының дугайында дугуржулга протоколунга ат салган. Совет-мозамбик садыглажылганы улам-на калбартырын дугуржулгада айыткан. Совет Эвилели Мозамбикке көдээ ажыл-агый машиналарын, автомобильдерни, орук тудуунуң дериишкиннерин чорудуп бээр. Мозамбик бодунуң ээлчээнде Совет Эвилелинге өңнүг металлдарның концентрадын, дилиг материалдарын, шайны, тооругту болгаш өске-даа барааннарны чорудуп бээр.

ДИПЛОМНАРНЫ ТЫВЫСКАН

РАНГУН. (СЭТА). Рангуннуң политехниктиг институдунуң доозукчуларынга дипломнарны тывысканының байырлыг ёзулалы болган. 500 хире химиктер, энергетиктер, механиктер дипломнарны алган. Ынчангаш Бирманың национал инженер кадрларының саны улам көвүдээн.

Политехниктиг институтту Совет Эвилелиниң саң-хав болгаш техниктиг деткимчези биле туткан. Дээди эртемни инженерлерни өөредип белеткээр ол институтту он чедиги удаа дооскаңнар — чарты муң кижи болган.

ЧӨРҮЛДЭЭ ЧИДИГЛЕНГЕН

АНКАРА. (СЭТА). «Ниити рыноктуң» болгаш Турцияны аразында харылзааларда чөрүлдээлер сөөлгү үеде дык чидигленген. Турцияга хамаарыштыр «Ниити рыноктуң туружун чурттуң премьер-министри Б. Улусу шыңгыы шугумчулээн.

Барыын Европаның чамды чурттары Турцияга экономиктиг дузаламчы бээринден баз катап ойталаанын парлалг конференциязынга премьер министр чугаалаан. Турцияның пөс-таавы барааннары садып алырын кызырар дугайында шиитпирни «Ниити рынок» чурттары хүлээп ал ган сөөлүнде Турцияның бол гаш Барыын Европаның чурттарының аразында чөрүлдэ улам чидигленген. Чуртту даштыкыже садыглап турар бүгү барааннарының 60 хуу зу пөс-таавы болганда, «Ниити рынок» чурттарының сөөл гү шиитпири Турцияның экономиказынга шыңгыы согууш кун болуп турар-дыр деп, Б Улусу чугаалаан. «Ниити ры нок» чурттарының ылгай ка рүушкүннүг шиитпиринге ха рыы кылдыр Европа чуртта рындан каңны болгаш деми конструкцияларын садып алы рындан ойталаарын Турция шиитпирлээн.

ХООЗУРААШКЫН

ЛИМА. (СЭТА). АКШ-ты Чикаго хоорайының саң-хө бөлүктери Чилиниң экономи казының кол адырларын хоо зураашкынга таварыштырга ның Перунуң «Обсервадор» солуну бижээн. Эрткен чылын Чилиниң ниити национал продуктузунуң хемчээли 1981 чылдаазынга деңнээрге бары 13 хуу эвээжээн. Инфляцияның деңнели 9,5 хуу турга ныңдан 20,7 хуу бедээн болу турар.

Чилиде хөй бүдүрүлгелерниң хоозураашкынга тавары наны чуртта ажыл чоктарны саны улам көвүдээн деп, «Обсервадор» солун демдеглээн.

ТАЙБЫҢ БОЛГАШ АЖЫЛ ДЭЭШ

АТЛАНТА. (Джорджия штат). Боо-чепсектерни эндере бүдүрерин калбартырынче Рейганның администрациязының угланыышкынын болгаш даштыкыда шериг холгаарлаашкынын тайбың болгаш ажыл дээш эвилелдежилгениң ийиги ниити национал конференциязы шиитпирлиг буруу шапкан.

«Американың ажыр чепсегленишкининиң» рейганчы программазы Совет Эвилелиниң талазындан «шериг кыжаныы» дижир чүве-биле холбаштыр эргежок чугула дээр аянныг. Ак бажыңның бадыткалдарын конференцияның киржикчилери шиитпирлиг буруу шапкан, чүге дээрге ындыг кыжаныышкын турбайн турар болгай. Тайбың болгаш ажыл дээш эвилелдежилгениң национал башкарыкчызы Фрэнк Клементи ындыг кыжаныышкын шуут чок деп медеглээн. Ол чоокта чаа ССРЭ-ге чораан. «Совет Эвилели тайбынга ханы болгаш шынчы сеткил-биле сонуургалдыг. Каттышкан Штаттарже азы Барыын Европаже халдаар дээр кандыг-даа бодалдар ында чок. Америк-даа, совет-даа улустар тайбынче чүткүл салып турар, ынчаарга АКШ-тан ылгаштыр ССРЭ-де тайбынны чедип алырын чазак база оралдажып турар. Совет Эвилелиниң чаа тайбың инициативаларын бүрүн деткип турар мен. Рейганның администрациязының саналдап турар чүүлдеринге бодаарга, ол инициативалар аажок ак сеткилдиг, боттуг болгаш билдингир-дир» деп, Ф. Клементи чугаалаан.

«Шериг чарыгдалдарын, хамыктың мурнунда ядролуг чепсекти бүдүреринге чарыгдалдарны кызырып, даштыкыга холгаарлаашкынны шеглеп турган, «ажылдаар черлерни тургузарынга болгаш өөредилгениң, транспорттуң, чурттаалга тудуунуң, кадык камгалалының талазы-биле программаларга акшаландырышкыннарны көвүдедиринче АКШ-тың конгрезин кыйгырып тур бис. Политиканы ынчалдыр өскертири экономиканы кадыкшыдарынга, национал ёзулуг айыыл чок чорукту хандырарынга, кижилерни ажыл-биле хандырарынга болгаш тайбынны доктаадып тургузарынга идиг бээр ийик» деп, эвилелдежилгениң медеглелинде айыткан. «Тайбың болгаш хосталга дээш национал неделяны» бо чылдың апрель 10—16-да эрттирериниң дугайын ол чарлаан.

Конференцияның киржикчилери санал-оналдар алыышкынын белеткээр болгаш ону эрттирер дугайында шиитпирни хүлээп алган. Ажылдаар черлерни тургузарының дүрген хемчеглерин алырын болгаш национал экономиканы милитаризастаарының политиказын соксадырын Вашингтондан чурттуң янзы-бүрү хоорайларында соңгукчулар ажы-биле негээр арганы ол хемчеглер бээр ийик деп, делегаттар санаан.

Ындыг санал-онал алыышкыннарын ол эвилелдежилге Сан-Францискога, Детройтке, Оклендиге, Бостонга, Милуокиге, Питтсбургка, Балтиморга, Сан-Хосеге — ниитизи-биле 50 ажыг хоорайларга эрттирген. Оларның тус бүрүзүнге чоннуң хөй нуруузу ол негелделерни деткээн.

Бистиң конференциявыс тайбың дээш америк шимчээшкинни калбартырынга чугула үе-чада болган деп, АКШ-тың тайбың чөвүлелиниң Бирмингемде (Алабама штат) салбырының төлээлекчизи Фрэнк Пейдж айыткан. Ол болза, боо-чепсекти эндере бүдүреринге удурланып, кеш-сөөктү ылгай көөр чорукка, ажыл чокталыышкынынга, ядарал-түреглелге удур, президент Рейганның социал-экономиктиг политиказынга удур — херээженнерниң дең эргелери дээш демиселди чорудуп турар кижилерниң күжениишкиннерин каттыштырарынга идиг бээр деп, ол онзалап демдеглээн.

О. ПОЛЯКОВСКИЙ.
СЭТА-ның тускай корр.

«РЕЙГАНОМИКАНЫҢ» УРЖУУНДА

Хөй миллион американнарга чаа чыл база өөрүшкү чок болган. «Рейганомиканың» уржуунда АКШ-та амгы үеде 12 миллион ажыл чоктар бар. Ажыл чоктарның аразында школаларның болгаш өөредилге черлериниң доозукчулары, фермерлер, ажылчыннар бар. Оларның салым-чолу дээш америк эрге-чагыргалар бичии-даа сагыш салбайн турар. Рейганның администрациязы боо-чепсекти эндере бүдүреринче кол кичээнгейни угландырып турар.

ЧУРУКТА: ажыл сураглаан ажыл чоктар найысылалдың гостиницаларының бирээзинге чыылган.

СЭТА-ның фотохрониказы.

КИЖИЛЕРНИҢ АМЫ-ТЫНЫ-БИЛЕ ХОЛБАШКАН ӨРТЕК

Австралияның Виктория штадында Баррум дээр улуг эвес көдээ ажыл-агый общиназының фермерлери муң-муң баш малды кажааже киир ойлаткаш, оларның арып баксырааннарын боолагылап каапканнар. Чаа Мурнуу Уэльс, Квинсленд, Тасмания болгаш өске-даа штаттарда көдээ ажыл-агыйның кижилери база-ла ынчаар кылыр ужурга таваржып турарлар. Чүге дээрге малга бээр чемнер чок.

Чөөн болгаш Мурнуу база Төп Австралияны шыва алы берген кедергей кандаашкынны херечилеп турар медээлер австрали солуннарга хүнниң-не парлаттынып турар. XVIII вектиң төнчүзүнде ол дипке кижилерниң барып чурттай бергенинден бээр барык-ла чүс чылдар дургузунда аңаа бойдустуң ындыг халавы болбаан.

Хүннүң чаза чиң бээр изии кызыл-тастың, арбайның болгаш өске-даа культураларның өзүмнерин кадырып каапкан, кышкы одарлар үнүш чок дазырлар болу бергилээн. Шөлдерни суг-биле хандырып турар суг хөөлбектери болгаш хемнер дүвүнге чедир сыыгаан. Кандаашкын соонда чүү болурун баш бурунгаар чугаалаары берге. Фермерлерниң национал федерациязының саназы-биле алырга, 1982 чылда кызыл-тастың дүжүдү мурнундагы чылдың дүжүүнүң чартыы хире болган. Өртек-биле санап үндүрерге, көдээ ажыл-агый продукциязының хемчээли 2,5 миллиард австрали долларга кызырылган, а чурттуң экономиказынга таварышкан ниити когарал 7,5 миллиард доллар болуп турар. Кол кезээ көдээ ажыл-агый болуп турар австрали экономикага кандаашкын күштүг согуушкунну таварыштырган деп парлалга түңнеп турар.

Үлетпүрге экономиканың аажок кудулаашкынының үезинде консерваторларның аграр политиказы буураашкынга таваржып турда, бойдустуң бо айыылы кыптыга берген. Чыл эгезинде-ле ат-алдар чедип алыр сорулга-биле көдээ ажыл-агыйны «чечектелдирер» талазы-биле фермерлерге дузалаарының программазын консерваторлар чарлап турганнар. Чагырыкчы бөлүктерниң база катап боттарының аазаашкынының күүсетпейн барганын политиктиг хайгаарыкчылар демдеглеп турарлар. Акша-хөреңгиниң чедишпестээнинден фермерлерниң дең кезээ ядараарының кырында келген.

Чер болганда кризис билдинип турар апарган. Инфляцияның деңнели 12,3 хуу чедип турар. Ол сөөлгү каш чылдарның дургузунда эң бедик болган. Ажылдыг кижилерниң саны эвээжээн, көдээ ажыл-агыйның машина тудуушкунунуң продукциязы кызырылган.

Экономиканың сандараан чоруу хамыктың мурнунда көдээ ажыл-агый ажылчыннарынга хилинчек болуп, оларның эң сөөлгү чаржынчыг шалыын чок кылып каан. Аштангы болгаш хонар чер чок кижилер безин чадаарда кылыр бичии-даа болза ажыл тып алыр боор бис деп идегелге алыскаш, бүрүн өг-бүлелери-биле хоорайларже сөктүп кирип турарлар. Ынчаарга хоорайларга баргаш, оларның чөгели төнүп эгелээн. Оларның улуу — күш-ажыл биржазының чанында ажыл чок кижилерниң соонга барып улаштыр турары болган. Ажыл чок болгаш хоозураан ол кижилерниң салым-чолунуң дугайында «Эйдж» солун ынчаар бижип турар.

Үжен чылдарның улуг хоозураашкынының дугайын Австралияда сактып чугаалажыр турары таварылга эвес. Ол үениң көргүнчүг болуушкуннары амгы үеде улам халаптыг кылдыр дагынып турар. Сураглыг төөгүчү Дж. Мэкинолтиниң «Чиде берген чылда» деп ному чап-чаа Австралияда үнген. «1933 чылдың июньда 700 муң австралилер ажыл чок болу бергеннер» — деп, автор ында бижээн. Ынчаарга ам чуртта «артык кижилерниң» саны 600 муң чедип турар, чижек санаашкын-биле алырга, бо чылдың ортан үезинде ажыл чоктар 750 муң чедер.

«Хонар чер безин чок бүдүн-бүдүн өг-бүлелер дузаламчы дилеп кээп турарлар» — деп, дузаламчы көргүзер ниитилелдиң төлээзи чугаалаан. «Мери Форд Мельбурнга ажыл дилеп чедип келген» — деп, «Эйдж» солун бижээн. «Бичии оглу-биле кады ол херээжен даштыгаа хонар ужурга таварышкан. Чаа чыл байырлалында бок аразындан тып алган ойнаараан бичии оглунга белек кылдыр берген».

Австралияда байдал ындыгла багай эвес дээр аян-биле эрге-чагырга пропагандазы Англияда азы Канадада байдал оон-даа дора деп турар: австрали кижи бо ийи күрүнениң чурттакчыларынга көөрде, ажыл чок апарган дээш алыр дузаламчыны бүгү назынында-даа ап болур деп, австрали чагырыкчы бөлүктер бадыткаарын оралдашкан.

Экономиктиг бергедээшкиннерни ажылчы чоннарның күзели-биле чайладыр чүткүл-биле Фрейзерниң администрациязы кижиниң ажылдаар, чурттаар деп чугула эргелерин хураап, күш-ажыл кижилерин эрге-медел чок байдалче, аш-чуттуң оруунче чая идип турар — деп, австрали эртемден Д. Альберт чазактың политиказынга хамаарыштыр демдеглеп турар.

Б. ЗАЙЦЕВ.
(СЭТА).

ЧУРУКЧУНУҢ ДЕЛГЕЛГЕЗИНДЕ

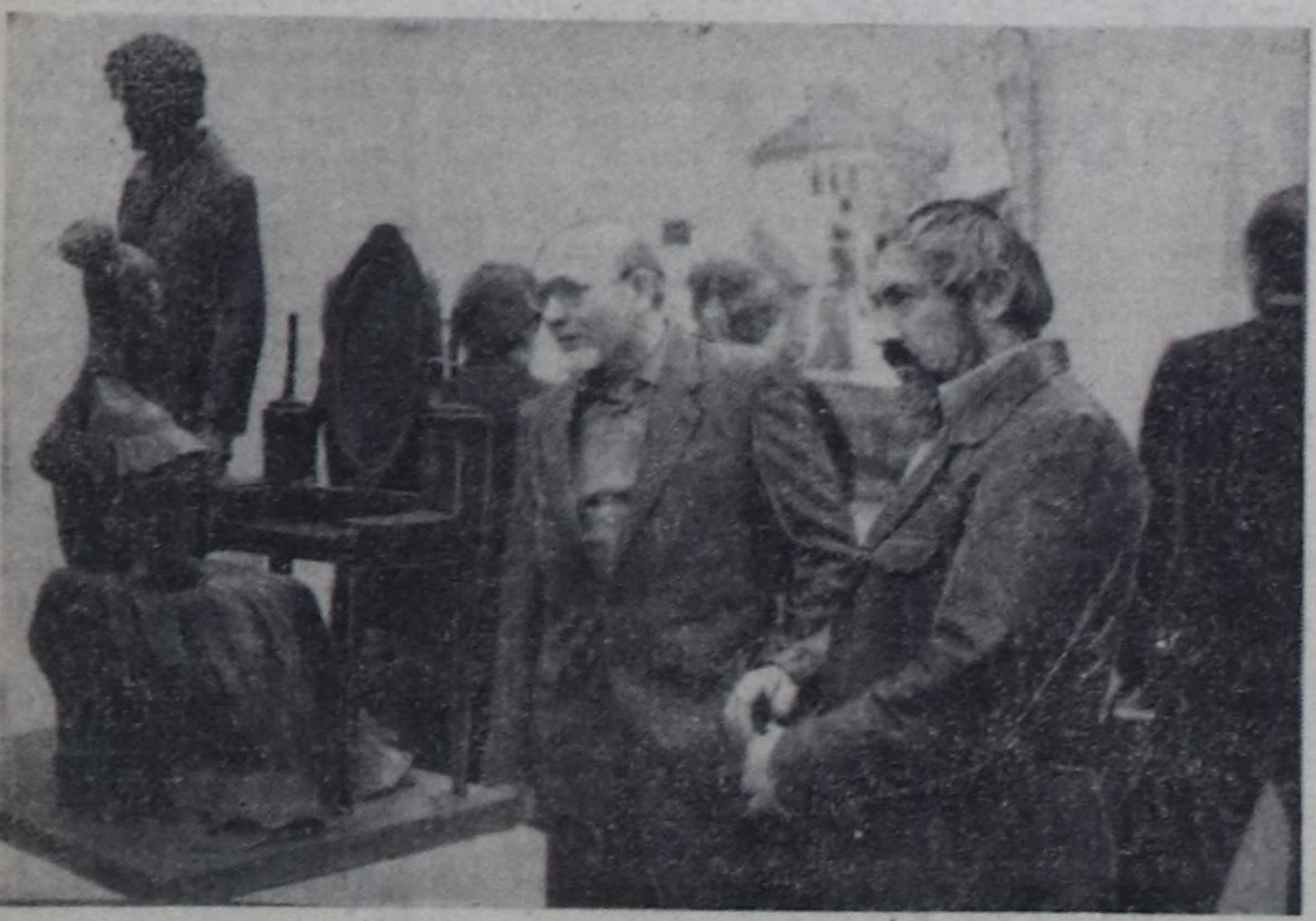

МОСКВА. РСФСР-ниң улустуң чурукчузу Олег Комовтуң делгелгези ССРЭ-ниң Уран чурулга академиязының залдарында ажыттынган.

Авторнуң хөй тураскаал чогаалдарын найысылалда болгаш чурттуң өске-даа хоорайларында делгээн. Комов бодунуң 100 хире скульптура ажылдарын болгаш 200 ажыг чуруктарын делгелгелерде киирген. Репинге, Салтыков-Щедринге, Венециановка, Суворовка, Андрей Рублевка тураскааткан ажылдарны делгелгеге киирген. Бистиң алдарлыг эртемденнеривиске — академиктер Курчатовка, Королевка, делегейде эң баштайгы космонавт Юрий Гагаринге тураскааткан ооң ажылдары база бар.

Александр Сергеевич Пушкинге тураскааткан ооң ажылдары көрүкчүлерниң улуг сонуургалын болдуруп турар.

«Пушкинниң овур-хевирин сиилбип кылырда янзы-бүрү хевирлиг болдурарын оралдажып, чаңгыс хенке куткан ышкаш болурундан чайлаарын кезээде күзеп турар мен» деп, Комов чугаалап турар.

Болдино, Пушкино (шаанда Долна суур) суурларда, Молдавияда болгаш Калининде шүлүкчүнүң тураскаалдарын Комов сиилбип кылган. Пушкинниң хүлерден шуткуп кылдынган тураскаалы чоннуң макталын алган.

ЧУРУКТА: О. Комовтуң «А. Пушкин болгаш Н. Гончарова» деп ажылдарын делгелге залдарының бирээзинде көргүскен.

В. ВЕЛИКЖАНИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

КЫЛДЫНГАНЫН ТҮҢНЕВИШААН...

Эрткен юбилейлиг чылда Кызыл районнуң күш-культура коллективтери күш-культураның болгаш спорттуң массалыын көдүрер, кижилерниң амыдыралынга ону чоокшуладыр дээш хемчеглерни ап келген. СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-дамыр кижизидилгезиниң болгаш спорттуң массалыын улам ыңай көдүрер дугайында доктаалының күүселдезин хандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП Тыва обкомунуң V пленумунуң шиитпиринге холбаштыр бистиң районнуң спорт комитеди чамдык ажылдарны кылган. Спорттуң янзы-бүрү хевирлеринде 3031 кижи киржип турар болгаш отчёттуг үениң дургузунда спорт мастеринге 5 кандидатты, 13 бирги разрядчыны белеткээн база ГТО-нуң хөй талалыг хевирлеринге разрядтарны 69 кижи болгаш массалыг разрядтарны 158 кижи чедип алган.

Район чергелиг 28 маргылдааны организастап эрттирген болгаш аңаа 672 спортчу киришкен. Волейболга, баскетболга, хаакка маңнаарының, хүреш маргылдаалары хөй киржикчилиг, организастыг эртип турар.

Ылаңгыя «Х Улуг хурал», «Тиилелге» совхозтарның спортчулары маргылдааларга идепкейлиг киржип турарлар. Баян-Колдуң волейболчулары районнуң бирги черинде. Күш-культураның болгаш спорттуң массалыын чедип алыр сорулга-биле районда «Хербис» агитбригаданы тургускан болгаш ук агитбригада «Тиилелге», «Шамбалыг» болгаш «Х Улуг хурал» совхозтарже үнүүшкүннерни организастаан.

Бии-Хемниң спортчулары-биле эш хуунуң ужуражылгаларынга бистиң командаларывыс багай эвес белеткелдиин көргүскен.

Республиканың бирги чери дээш хөй санныг маргылдааларга Кызыл районнуң командалары киришкилээн болгаш команда-даа, тус-тус спортчулар-даа шаңналдыг черлерни ээлеп келген. Бистиң командавыс волейболга көдээ спортчулар арасында республика чемпиону.

Районнуң эки спортчулары республиканың шилиндек командаларының составында кирген. Спортту хөгжүдеринге идепкейлиг киришкиш аан, боттары спортка эки көргүзүглерни чедип ап келгеннерге К. Сандаков, П. Бады-Назын, С. Седенбал, А. Оюн, С. Ооржак, В. Саая, Б. Серээ, М. Допуй-оол, Д. Сат, С. Донгак, У. Ховалыг болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур. Күш-культура болгаш спортту чон ортузунга пропагандалаарынга В. Оюн, А. Монгуш, В. Допуй-оол, В. Фархатинов олар идепкейлиг киржип келгенин чугаалаары артык эвес.

Районнуң школаларында спорт ажылын экижидер, школачыларны спортчу секцияларже хаара тудар, школачыларның күш-дамыр кижизидилгезинге күш-культураның салдарын бедидер талазы-биле чамдык чүүлдер кылдынып турарын демдеглээр апаар. «Ак тергениң» шаңналы дээш шыдыраага, «Пионерская правда» солунунуң шаңналы дээш хаакка маңнаарынга маргылдаалар школаларга организастыг эрткилээн. Республиканың школалар арасында шыдыраа маргылдаазынга Кызыл районнуң командазы ийиги черни, а волейболга 17 командалардан бешки черни ээлээни багай эвес. Кур-Чер суурнуң, Баян-Колдуң, Чербиниң школаларында спорт-массалыг болгаш күш-дамыр кижизидилгезинге кичээнгейни салып турары багай эвес. Ол школаларда КВН-нерни болгаш «Че-ве, оолдар», «Кым эң-не күштүг, дүрген, аваангырыл?» деп конкурстарны солун угаа-шинарлыг кылдыр организастап турар. Оларда спортчу янзы-бүрү секциялар ажылдап турар. Баян-Кол школазында «Кадыкшыл трассазында» деп хаакчылар клуву беш чыл улаштыр ажылдап турар. Күш-культура башкызы П. О. Бады-Назын клубтуң ажылын эки чорудуп келген. Клубтуң хаакчылары —районнуң бирги черин беш дакпыр алганнар болгаш олардан 5 хаакчы школачылар арасынга республика чемпионнары болуп турар.

Тренерлер А. Оюн, К. Сандаков олар школачыларның хостуг хүрешке секцияларын багай эвес чорудуп келгеннер.

Черби суурнуң школазында күш-культура башкызы С. Седенбал бодунуң ажылынга организакчы, билдилиг талаларын көргүзүп, школада спорт-массалыг ажылды эки деңнелге көдүрген.

«Тиилелге», «Х Улуг хурал» совхозтарда совхозтуң дирекциязы спорт-массалыг ажылды хөгжүдеринге сагыш салып келгенинден ында профэвилел, комсомол организациялары, спорт комитеди бир демниг ажылдап турар. «Тиилелге» совхозта Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Василий Янчат аттыг шаңнал дээш спортчу маргылдаалар массалыг болгаш организастыг эртип турар.

Районнуң совхозтарында ниитизи-биле 4 спортзаал, 15 волейбол, 12 баскетбол шөлчүгештери, 3 хоккей коробказы бар.

Кылдынган чамдык ажылдар, хемчеглер-биле чергелештир чедир кылдынмайн турар чүүлдер, четпестер эвээш эвес дээрзин мининип чугаалаар апаар. Школаларда, совхозтарда спорт баазазы кошкак, спорт херекселдери чедишпес, чамдык черлерде шуут чок болуп турар. Совхозтарда спорт шөлдериниң хөй кезии ажыглаар аргажок, үрелген. Чижээ, «Көк-Тей» совхозта үш чыл мурнунда тудуп эгелээн стадион ара кагдынган, оон ам чүгле чартыы арткан. «Кара-Хаак» совхозка эрткен чылын хоккей коробказын кылган аттыг болган, ол ажыглаттынмаан, ооң херимин төндүр бузуп оттулар четкен.

Совхозтарда күш-культура чөвүлелдерин тургуспаан. Чамдык совхозтарда спорт зал бар-даа болза, кадыкшыл бөлүктерин чаңгыс-даа совхозта организаставаан.

Районнуң төвүнде «Көк-Тей» совхозтуң дирекциязы (директору Ю. А. Кривенко) спорт баазазын тургузар, спорт-массалыг ажылды чорударынче бичии-даа сагыш салбайн келген. Сөөлгү 8 чыл дургузунда ол совхозтан спортчулар чүгле үш маргылдаага киришкен. «Сукпак» совхозтуң дирекциязы күш-культура болгаш спорт ажылынга кандыг-даа деткимче дузаны көргүспээнинден, совхозта спортчу команда безин амгы үеге чедир чок.

Район төвүнде күш-ажылчы улуг коллективтер № 1317 болгаш 2 КМК-ларда, кош фабриказында, геология-шинчилел бөлүүнде спорт-массалыг ажылдар чоруттунмайн турар.

Оон аңгыда маргылдааларны организастаарында, массалыын көдүрер талазы-биле ам-даа чедир кылдынмайн турар ажылдар эвээш эвес. ГТО нормазын дужаарынче ажылчы чонну, аныяктарны хаара тудар талазы-биле ажыл база четпес.

Ынчангаш бистиң районнуң спорт комитединиң, күш-культуржу коллективтерниң мурнунда белен эвес сорулгалар салдынган. База спорт-массалыг ажыл талазы-биле— «Тиилелге», «Х Улуг хурал» совхозтарның эки дуржулгазын өөренип көргеш, районнуң өске совхозтарынга үлегер-чижек кылдыр нептередир бис.

Бо бүгү айтырыгларны чоокта чаа болган спорт активиниң хуралынга чугаалашкан болгаш тодаргай доктаалды хүлээп алган.

Г. ШУЛУУ,
Кызыл районда спорт комитединиң даргазы.

Актив хуралының киржикчилериниң саналдарындан:

Баян-Кол ортумак школазының күш-культура башкызы П. БАДЫ-НАЗЫН:

Бистиң «Х Улуг хурал» совхозтуң дирекциязы, парткому, профком спортче кичээнгейни салып турар. Чурттап турар чериниң аайы-биле спорт-массалыг ажылды организастаан. Кудумчу бүрүзүнде спорт шөлчүгежин кылган. Бо ажылдарга херээженнер чөвүлели, агиткварталар идепкейлиг киржип келген.

Хостуг хүреш секциязы доктаамал ажылдаарынга совхоз залды үндүрүп берген.

Садыгларга спорт хеви, херекселдери ховар келир. Школада спорт херекселдери чедишпес, совхозтуң шилиндек командаларының безин чаңгыс аай хеви чедишпес. Бо чоруктар спорт ажылынга шаптыктап турар.

Чербиниң дузалал школада күш-культура башкызы М. СҮЗҮПМЕЙ:

Черби суурда школа-интернатта база бистиң школада 2 спорт зал бар. Долгандыр агаар-бойдус таарымчалыг. А район төвүнге маргылдаалар үезинде школачыларны чемгерер, хондурары берге, чамдыкта уруглар кежээки чем чок арткылаар.

Ынчангаш чамдык маргылдааларны Черби суурга чүге эрттирип болбазыл. Ында эки спорт залдар, өске-даа таарымчалыг байдалды спортчуларга тургузуп болур.

Маргылдаа болур дугайында дыңнадыгларны бисче озалдадып чорудуп турар, школаның командазы келирге оюннар шагда-ла эгелей берген турар таварылга бар.

Спорт херекселдери чедишпес, хаактар, баскетбол, волейбол мячилери чок.

«Тиилелге» совхозта спорт инструктору А. МОНГУШ:

Спорттуң аңгы-аңгы хевирлеринге федерацияларны чаартып азы тургузуп ап турар бис. Ылаңгыя шыдыраа, хүреш федерациялары идепкейлиг ажылдап келген.

Район төвүнге маргылдаа болур дээрге чамдыкта чүгле бистиң совхозтуң командазы келген, өске суурлардан келбээн болгулаар. Ол дээрге баш бурунгаар кылган график чок гундан болуп турар.

«Кара-Хаак» совхозта спорт инструктору О. ДАЖЫ:

Совхозта спорт херекселдери, хеви чок. Совхозтуң дирекциязы, профком транспорт болгаш спорт херекселдери садып алыр акша-хереңги-биле дуза көргүспейн турар.

Район төвүнге маргылдааларга чедерде школачылар орукка машиналар дозуп олурар ужурга таваржып турар.

Хоккей ойнаар коробканы таарышпас черге тутканындан ону дошталдырар арга чок, ажыглаттынмаан. Ону суур даштынга кылыр болза эки.

Кызыл районнуң спорт комитеди эрткен чылын кылдынган ажылдарны түңневишаан, ажылда четпестерни шүгүмчүлекчи ёзу-биле илередип, мооң соңгаар кылыр ажылдарны тодарадып, актив хуралыңга чугаалашканы СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыын улам ыңай көдүрер дугайында» доктаалын күүседир дээш ажылдаарынче районнуң ажыл-агыйы, школалар, үлетпүр, бүдүрүлгелер, садыг, тудуг организацияларының коллективтериниң кичээнгейин угландырып турар-дыр. Ук доктаал үнгенден бээр барык 1,5 чыл эрткен. Ынчалза-даа районда спорт ажылы чогуур деңнелге ам-даа четпейн турар.

Районнуң мырыңай-ла төвүнде «Көк-Тей» база кожазында «Сукпак» совхозтарда спорт-массалыг ажылдар шуут чоруттунмайн келген болгаш совхозтарның дирекциялары ук ажылды экижидеринче деткимче дузаны амгы үеге чедир көргүспейн келген. А районнуң спорт комитединиң талазындан ук совхозтарда байдалды өскертири, спорт ажылын шуудадырын чедип алыр дээштиг хемчеглер база алдынмайн келген.

Спортчу маргылдааларны организастап белеткээринде болгаш эрттиреринде эреңгей чоруктар бар. Спорттуң аңгы-аңгы хевирлеринге маргылдааларны эрттирериниң тодаргай графигин тургуспайн турарындан, чер-черде күш-культура коллективтери дыңнадыгны озалдап алырындан командалар район маргылдааларынга шуут киришпейн баар азы озалдап келир, таарымча чок байдалдарга таваржып турарын совхозтарның, школаларның төлээлери шүгүмчүдээннер.

Үстүнде чижектерден алгаш көөрге, районнуң спорт комитеди ажыл-агыйларның удуртулгазы, ында партия, профэвилел, комсомол организациялары-биле харылзаазы кошкак, чамдык күш-ажылчы коллективтерде спорт-массалыг ажылдың байдалынче колдуунда ханылавайн турар. Шак ындыг харылзааны тургузуп, партия, профэвилел, комсомол организацияларынга даянып ажылдавас болза, күш-культураның болгаш спорттуң массалыын көдүрери болдунар бе?

Спортчу маргылдааларны организастаары, оларны эрттирери эки болгаш ажыктыг ажыл. Ынчалза-даа ол дээрге чорутса чогуур ажылдың чүгле бир кезии. Чон-биле, күш-ажылчы коллективтер-биле ажылды чугулалап көөрүн партияның Төп Комитединиң доктаалында тодаргайлап айыткан болгай. Бо актив хуралынга районда чамдык улуг коллективтерниң төлээлери келдирбээни таварылга эвес. Күш-ажылчы коллективтерде кышкы, чайгы күш-культуржу коллективтиг үнүүшкүннер, бүдүрүлге гимнастиказының дугайында илеткелде чүнү-даа чугаалаваана база ону бадыткап турар-дыр.

Бо чугула ажылды чорударынга демниг ажылдаары негеттинер дээрзин амыдырал көргүскен. Коллектив бүрүзүнге күш-культура чөвүлелин тургузар болгаш ук чөвүлелдиң ажылынга партия, профэвилел, комсомол болгаш оон-даа өске хөй-нииты организацияларын дузалажыры негеттинер.

Н. ООРЖАК,
«Шынның» корр.

ТЫВАНЫҢ УРАН-ШЕВЕРЛЕРИ

Амгы Тываның бурунгуларындан салгап алганы болгаш амгы үениң салым-чаяанныг уран-шеверлериниң чаа чогаадыкчы ажылдары кайгамчык уран кылыглар болуп турар. Улусчу уран мастерлерниң эң дээре дээн кылыглары ёзулуг-ла уран чогаадыглар болуп, кижи бүрүзү бодунуң-биле тускайлаң чогаадылгага чүткүлдүүн көргүзүп турар.

Москвага ССРЭ-ниң УАЧД-ге «Каасталгалыг уран чүүлдүң улусчу мастерлери» деп темалыг уран чурулганың делгелгези бир дугаар ажыттынган. Ында хөй санныг болгаш янзы-бүрү кылыгларның арасында Тываның улусчу мастерлериниң бичии хевирниң скульптуралары көскү черни ээлеп турар. Талантылыг уран шевер мастер Х. Тойбухаанын ажылдары онзагай ылгалып турар. Ол ышкаш В. Ооржактың «Дилги», «Буга» болгаш өске-даа ажылдары бар. Тыва мастерлерниң делгелгеде ажылдары улуг чедиишкинниг болуп турар.

Б. ДУХНЕВИЧ.

БИБЛИОТЕКАРЬ

Библиотекарь дужаап берип турар номнарга хамаарыштыр ээлеп каш айтырыгларны салгылай каантар:

— Кайы хире сонуургап номчудунар?

— Кандыг номну бижидип алыксап тур силер?

Ук айтырыглар колдуунда улуг улуска онаажыр. А уругларга:

—Номчаан номуңнуң допчу утказын чугаалап көрем — дээш янзылыг домаа-биле кыска беседа кыла кагтылаптар.

Номчукчунуң алыксаан номну улус холунда ийикпе, азы амдызында фондуда чок болза, аңаа сүмелер бердинер:

— Василь Быковтуң номнарынга ынак силер бе? Кандыгларын номчаан силер? Чогаалчының бо номун сонуургап көрзүңерзе кандыгыл?

— Тыва чогаалда чаа чүүлдер бо-дур. Шилип ап көрүңерем. Ындыг чугаа уруглар азы үстүкү класстарның өөреникчилери-биле болуру билдингир. Бичиилер-биле мындыг чижектиг чугаалажыр:

— Маршактың шүлүктериниң утказын эки билген-дир сен. Ам тыва чогаалчы Леонид Чадамбаның номун алзыңза чүл?

Бетики өрээл. Ону номчулга залы деп база болур. Спортка сундулугларга — «ФИС», киного хандыкшылдыгларга — «Советский экран», шоодуг сонуургаарларга — «Крокодил»... Школа назыны четпээннерге «Мурзилка», «Веселые картинки», өөреникчилерге «Пионер», комсомол ажылы-биле холбашканнарга «Вожатый», «Комсомольская жизнь», башкылар болгаш ада-иелерге «Семья и школа», «Воспитание школьника» дээш өске-даа сеткүүлдер дугаарларының аайы-биле көктеттинген. Пропаганда болгаш агитация ажылы база-ла утпундурбаан: «Коммунист», «Агитаторнуң блокноду»... Солуннар — «Правда», «Известия», «Труд», «Сельская жизнь», «Советская культура», «Советский спорт», «Комсомольская правда» аай-аайы-биле чыткылаар.

Республика солуннары «Шын», «Тувинская правда», «Тываның аныяктары», «Молодежь Тувы» — мурнуңарда. Районнуң амыдыралы-биле «Хемчиктиң сылдызы» болгаш «За асбест» база-ла бар. «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын өөренип турарларга дуза» деп делгелгеде партия ТК-ның Пленумнарының материалдары, партияның, күрүнениң көскү ажылдакчыларының чугааларын парлаан брошюралар делгеттингилээн. «Чаңгыс бүледе». Эвилелдешкен республикаларның ажыл-амыдыралын көргүскен номнар, чуруктар ында киргилээн. «Мээң Тывам». Тываның мурнакчы ажыл-ишчилериниң, ооң байлак казының дугайында...

База бир өрээл. Номнар «чүктээн» демир стеллажтар. Номнарны бөлүктээн: «В. И. Ленин дугайында», «Орус литература», «Совет литература», «Даштыкы литература», «Уругларга литература», «Тыва чогаал»...

Тускай эртемниглер боттарынга хамаарышкан номнарны белени-биле тып ап болур. «Марксизм-ленинизм», «Медицина», «Көдээ ажыл-агыйы»... дээш бижимелдер оларны эдерти бээр...

Долума Хунапаевна Сарыглар 1960 чылда «Дөң-Терезин» совхозка күш-ажылчы базымнарны кылган. Эрги-Барлык суурга 1967 чылда келген. Бо хүннерге дээр ында библиотека эргелекчилээвишаан, СЭКП кежигүнү, көдээ Советтиң депутады. Бот-тывынгыр уран чүүлдүн киржикчизи.

— Библиотеканың ажылы план ёзугаар чоруп турар. Номчукчуларның саны мурнукузундан өскен. Номчулга конференцияларын бедик шынарлыг эрттирери база орта салдарлыг деп бодаар мен. Чижээлээрге, Ф. Угловтуң «Чон аразында кижи» дээш оон-даа өске чогаалдарга. Ынчангаш конференцияларны улустуң сонуургааны, оларга идепкейлиг киришкени ында деп бодаар мен. Номга сонуургал улгадырга, номчукчуларның саны база өзери чөптүг. Чаа делгелгелерни база организастадывыс. «Аъш-чем программазы — бүгү чоннуң херээ» деп стенд аңаа хамааржып болур. «Хостуг улустарның бузулбас эвилели» деп тематиктиг кежээни база эрттирдивис. Аңаа бир дугаарында библиотекавыстың доктаамал номчукчулары киришкени билдингир. Конституция хүнүнге тураскааткан аас журналынга боттарының эрге-хүлээлгелерин бистиң номчукчуларывыс багай эвес билирин көргүскеннер болгай. Ол—номнуң ачызы-дыр.

— Номчукчулар номнарны чүгле библиотекадан ап турарлар бе?

— Бисте үш көжер библиотека бар. «Шолук-Хову-1», «Ак-Хем—2» хойжу бригадаларда болгаш Ыйгылак сүт-бараан фермазында. Хойжулар болгаш саанчылар номнарны олардан ап номчуп, солуп ап турарлар.

— Ажылыңарга сагыш саарзыктаар чүве бар бе?— деп, айтырыгга Долума Хунапаевна мынчаар харыылаар:

— Кышкы үеде библиотекавыс сооксумаар апаар. Ол арай таарымча чок. Чамдык номчукчулар, ылаңгыя школачылар, номнарны өй-шаанда эгитпес, чидирер, арыннарын ора соп каар таварылгалар бар. Библиотекавыс төпчүттүнген соонда, ном фондузу озалдап— доллуртунар апарды.

— Хөй-нииттиң ажылынга кандыг киржилгелиг силер?

— Депутат болганымда ол-бо адырларга хыналдаларны эш-өөрүм-биле чоруткулаар-дыр бис. Чоокта чаа магазинниң ажылын хынадывыс— деп харыылады.

Уран чүүлдүн концерттеринге «Бай-ла Хемчиимни» бадырыптарга: «Суурнуң Кара-кызы» дижирин маңаа немезе чогуур. В. Көк-оолдуң «Хайыраан бодунда» база «артисттеп» турар болгай.

Долума Хунапаевна билиг-мергежилин доктаамал бедидип чоруур. Республика, район семинарларындан чыда калбас. Чоокта чаа «Шекпээр» совхозка эрткен район библиотекарьларының семинарынга база киришкен.

К. ЧАШ-ООЛ.

КЕЖЭЭЛЕРДЕ

Сөөлгү үеде бистиң көдээ Культура бажыңынга темалыг кежээлер бо-ла эртер апарган. Кежээлерге чүгле аныяктар эвес, харын школаның үстүкү класстачылары тускай план ёзугаар киржип турар. Ылаңгыя «Музыка неделязы» солун эртти. Музыкантылар Николай Болат, Андрей Долдай-оол, Василий Очур-оол уругларга эки аян тудуп, турдулар. Ортумак школаның класстан дашкаар организатору Демирчап Маадыр-оолдуң бо бүгүге үлүг-хуузу улуг.

Н. ОЧУР-ООЛ,
Улуг-Хем район.

ЧАА ШИИ

Театрның репертуарында ам база бир чаа шии көстүп келген. А. Гельманның «Хөй-биле кады» деп шиизин режиссёр Л. Бузина тургускан. Шиини репертуар планындан дашкаар тургускан. Ук шииде бодун тогдунар, улуургак, ат-алдар сүрер, өг-бүлезинге, коллективке каржы-хажагай, ийё-чаңгыс удуртукчуларның дугайын тоогуп турар.

Шиниде чүгле ийи кижи ойнап турар. Ынчалза-даа ук шии эгезинден төнчүзүнге чедир көрүкчүнү хаара тудуп, сонуургадыр. Болуушкун бүрүзү чидиг. Бо шииде Ширип-оол Хертек, Анна Ширип-оол ойнап турар. База бир чаа, солун шии көрүкчүлер силерни манап турар. Ам бо хүннерде шиини көргүзери-биле районнарже гастрольдар эгелээн. Январьның сөөлгү неделязындан февраль эгезинге чедир Барыын-Хемчикке «Театр неделязынга» ук шии киржир.

К. САГДЫ.

телевидение

ЯНВАРЬ 27-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». 8.40 —Эртенги гимнастика. 8.55 —«Горнистер, харыылаңар!». 9.40 —«Хүннүг хат». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 5-ки эге — «Надя-биле Митяның юбилейи». 10.55 —«К. С. Станиславский». Телефильм. 11.30—14.15 —Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Витус Беринг» «Улуг ажыдыышкыннарның изи-биле» деп бөлүк дамчыдылгалардан документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 15.30 —«Бистиң-биле кады кыл, бис ышкаш кыл, бистен эки кыл». ГДР-ден дамчыдылга. 16.30 —Я. Сибелиус. Чедиги симфония. 16.55—17.10 — Чапсар. 17.10 —Шыдыраа школазы. 17.40 —Концерт. 18.00 — Миллионнарның ленинчи университеди. «Күш-ажыл—ниитилел—кижи». 18.30 «Чурук саңында-ла хүн». 18.45 Бөгүн делегейде. 19.00 —Эртем болгаш амыдырал. Академик А. П. Карпинский. 19.30 —«Чаңгыс-даа кижи хожудавазын дээш». Москва-Сортировочная депозунуң ажылчылары-биле беседа. 19.50 —«Хүннүг хат». Уран-чечен телефильм. 21.00 —«Үе». 21.35 —«Таганрогка төрүттүнген». Телефильм. 22.45—01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА —«Сокол». Чапсар үезинде — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Испан дыл. 12.35—География. 6-гы класс. Хемнер болгаш хөлдер. 13.05 — Эртем болгаш амыдырал. 13.35 Төөгү. 6-гы класс. Ян Гус. 14.05 — Зоология. 7-ги класс. Куштар амыдыралында сезоннуг болуушкуннар. 14.30 — «Фотографтың өчүктери». Уран-чечен фильм. (ГДР). 15.40 — Телемедээлер. 15.50—18.15 — Чапсар. 18.15 —Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Өөредир болгаш кижизидер». 19.00 — Уругларга фильм—«Харлыг тоол». 19.10 — Телемедээлер. 19.25—Киножурнал. 19.35 — «Азия төвү». 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Валя угбайның чугаазы...» 20.15 — «Төрээн чурт дугайында ырылар». 21.00 — «Үе». 21.35 — 22.50 — «Ийи койгун соондан». Уран-чечен фильм.

АГААР

Республикага шокар булуттаар. Чамдык черлерге биче хар чаар. Соңгу-барыын углангышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 25—30, чамдыктарынга 17—22 градус соор.

Кызылга шокар булуттаар. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы дүне 27—29, хүндүс 17—19 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ЯНВАРЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хүндүс көөрүнүң ийи биледи» 9.30, «Кызыл коңгалар» (2 сериялыг) 11.30, 14.10, 16.50, 19.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Араб ужуралдар» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, «Чайлаш чок таваржыр» 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шаажылаар аргазы чок» 14.30, 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Владивосток, 1918 чыл» 15.00, 16.50 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дургун» 18.30, 20.00 (узаткан) шактарда.

КЫЗЫЛЧЫЛАРГА

Коммунал-чуртталга шөлүн алыр дээш ээлчегде турарларның бүрүткели бо чылдың февраль 1-ден апрель 30-ге чедерин кызылчыларга хооркүүском дыңнадып тур.

Бүрүткелди хоорсоветтиң күүскомунуң чуртталга шөлү хуваар килдизинге чорудар. Ооң адрези: Кочетов кудумчузу, 29. 2-ги каът, № 13 кабинет. Хүнүнге 9 шактан 20 шакка, субботада 10 шактан 18 шакка чедир хүлээп алыр.

Бүрүткелге келген хамаатылар дараазында документилерни алыр: паспорт, назы четпээннерниң төрүттүнген дугайында херечилели, ажылдап турар черинден, техниктиг санаашкын бюрозундан, чурттап турар черинден, өг-бүлезиниң болгаш ээлеп турар шөлүнүң дугайында шынзылгалар. хыналда карточка, бажың дептери, күш-ажыл дептери.

Чылдагаан чок бүрүткел эртпээн хамаатыларны даңзыдан үндүрер.

Ада-иелерниң ниити хуралынга келиринче Кызыл хоорайның № 4 ортумак профтехучилищезиниң администрациязы бүгү ада-иелерни чалап тур. Хурал 1983 чылдың январь 29-та хүндүскүнүң 11 шакта училищениң улуг залынга болур.

Училищениң адрези: Кызыл хоорай, Магистральная кудумчузунда № 1 бажың, № 6 болгаш 8 автобустар доктаар чер, телефон: 2-21-09.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000., Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3

Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийлиг амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 54

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00021